

K podobám a funkcii dialektu na východnom Slovensku v ére globalizácie

Miroslava Gavurová

Inštitút anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
miroslava.gavurova@unipo.sk

Kľúčové slová: dialekt, jazyky dlhého chvosta, globálna dedina, lokalizácia, diglosia, identita, prepínanie kódov, akomodácia, bivarietizmus

Key words: dialect, long-tail languages, global village, localization, diglossia, identity, code-switching, accomodation, bidialectism

„Lebo ak hovoríte po anglicky, nuž, veľa ľudí vám rozumie, vrátane Afrikáncov, ale ak rozprávate afrikánčinou, vtedy viete, že sa prihovárate ich srdciam.“¹ Nelson Mandela

Predkladaná štúdia sa venuje vplyvu digitalizácie a globalizácie na využitie dialektu² a interdialektu v internetovom i nevirtuálnom priestore na východnom Slovensku, resp. v komunikátoch východoslovenskej proveniencie. Pokúšame sa nájsť odpoveď na otázku, či je skepsa o negatívnom vplyve globalizácie a digitalizácie na tzv. malé jazyky (porov. napr. Vaňková, 2007, s. 14; Kandler et al., 2010, s. 3855; Mlekodaj, 2019, s. 49) opodstatnená aj vo vzťahu k dialektu v jazykovom prostredí východného Slovenska. Skúmame pritom konkrétne príklady zakomponovania dialektu do verejných komunikátov marketingovo-reklamného charakteru, zameriavame sa v nich na autenticnosť nárečia a na potrebu jeho správneho zápisu. Hoci sa inovatívne použitie nárečia v tomto type prejavov stalo predmetom niekoľkých čiastkových štúdií (porov. Kralčák, 2008; Múcsková, 2014), systematickejšia pozornosť zo sociolingvistického či dialektologického hľadiska sa týmto prejavom zatiaľ nevenovala (Múcsková, 2014, s. 184).

Motiváciu použitia dialektu v písomných prejavoch na východnom Slovensku budeme hľadať v teórii jazykov dlhého chvosta i v postupe lokalizácie. A to aj napriek tomu, že si uvedomujeme, že jazykovým kódom skúmaných prejavov je teritoriálna varieta³ slovenského jazyka, ktorá nie je samostatným jazykom, akými sú tzv. malé jazyky či jazyky dlhého chvosta, ktorých koncept v štúdií predstavíme. Rovnako pri týchto komunikátoch nejde o lokalizáciu *sensu stricto*, z východiskového jazyka a kultúry do cieľového jazykového a kultúrneho prostredia, ktorá má v internetovom prostredí svoje uplatnenie a výhody. Predsa sa však nazdávame, že postuláty o lokalizácii i o jazykoch dlhého chvosta sú relevantné aj pri skúmaných prípadoch použitia nárečia vo verejnej komunikačnej sfére.

Globalizačný skepticizmus

Vynález internetu sa považuje za začiatok 4. priemyselnej revolúcie. Termín **4. priemyselná revolúcia**, ktorý vytvoril zakladateľ svetového ekonomického fóra Klaus

¹ V orig. „Because when you speak a language, English, well many people understand you, including Afrikaners, but when you speak Afrikaans, you know you go straight to their hearts.” Ide o odpoveď N. Mandelu na otázku, prečo sa naučil afrikánčinu, jazyk svojich väzenských dozorcov v Juhoafrickej republike. Citát zachytený v knihe Nelson Mandela by Himself (2011) (porov. de Galbert, 2019). Ak nie je uvedené inak, citáty z anglofónnych prác v celej štúdií preložila M. Gavurová. Citáty v celej štúdií uvádzame v pôvodnom znení, teda aj s prípadnými chybami.

² V štúdií variantne používame termíny dialekt a nárečie.

³ Termín varieta, ktorý zaviedol do slovenskej jazykovedy J. Bosák, používame v súlade s koncepciou variet hovorenej podoby slovenčiny (Slančová – Sokolová, 1994, s. 225; tam aj odkazy na Bosákove štúdie).

Schwab, označuje svet, „kde sa ľudia pohybujú medzi digitálnymi doménami a off-line realitou s použitím prepojenej technológie, ktorá im [...] organizuje ich život“ (Miller, 2015, s. 3, cit. podľa Xu et al., 2018, s. 1). Význam internetu dokumentuje jeho priradenie k tým vynálezom, ktoré sa označujú za spúšťač predošlých troch priemyselných revolúcií: prvej (parný stroj); druhej (elektrina) a tretej (počítač)⁴.

Už na začiatku tisícročia, teda niekoľko rokov pred vytvorením termínu 4. priemyselnej revolúcia (2015), však bolo jasné, že internet patrí k najpozoruhodnejším veciam, aké ľudia vytvorili. Má porovnateľný dosah na spoločnosť ako vynález kníhtlače, železnice, telegrafu, automobilu, elektriny a televízie. Niektorí by internet možno postavili na roveň kníhtlači a televízii, ktoré najviac premenili komunikačné prostredie, v ktorom ľudia žijú. Podľa iných je však **potenciálne ešte mocnejší** než kníhtlač či televízia; internet totiž využíva intelektuálnu moc, ktorú dala ľudstvu kníhtlač, ale neobmedzuje túto moc vlastnosťou televízie: jeden-voči-mnohým (Naughton, 1999, s. 21–22, cit. podľa Crystal, 2001, vi⁵).

Na druhej strane sa však ozývajú skeptické hlasy, ktoré prisudzujú elektronickým médiám a internetu odklon od prirodzeného sveta a prirodzeného jazyka; proti nim stojí svet virtuálny, masmediálny a masmedializovaný, v ktorom sa „relativizuje autentická zkušenosť, svet podléhajúci unifikácii a globalizácii. [...] To s sebou nese odklon od prírody i prirodzenosti vecí (napr. od vedomí, že všetchno má svoj čas) i od minulosti a tradície“ (Vaňková, 2007, s. 14).

Vďaka používaniu informačno-komunikačných technológií a internetovému prepojeniu sa svet označuje populárnym termínom **globálna dedina**, ktorého autorom je Marshall McLuhan (1962).⁶ Internet má však niektoré na „dedinu“ netypické vlastnosti; jednou z nich je potenciálna možnosť anonymity, resp. falošnej identity. Na internete panuje rovnostárskejšia, hoci často agresívnejšia atmosféra a spoločenský status hrá menšiu úlohu (Pokorný, 2010, s. 316).

Ďalšou netypickou charakteristikou internetovej globálnej dediny je jej jazyk. Aj preto D. Crystal (2001, s. 5–6) síce považuje koncept globálnej dediny za presvedčivú metaforu, pripomína však, že tento koncept so sebou nesie kľúčovú komunikačnú otázku: „Dedina je úzko prepojená komunita, ktorá sa tradične identifikuje prostredníctvom miestneho dialektu alebo jazyka, ktorý odlišuje jej členov od členov iných komunit: ‚U nás sa to povie inak‘. Ak to teda má byť ozajstná globálna dedina, potom sa musíme pýtať ‚Čo je jej dialektom?‘“ (ibid.). Preto tak ako rastie význam internetu, dostáva sa do popredia aj jeho jazykový aspekt.

Bez exaktných dát by sa mohlo zdať, že v globálnej dedine, prepojenej informačnými a komunikačnými technológiami, dominuje jeden jazykový kód, ktorý „valcuje“ ostatné, pričom zvyčajne sa do tejto roly stavia angličtina. Viacerí autori obhajujú názor, že „proces jazykovej štandardizácie bol urýchlený digitálnym vekom, internetom a sociálnymi médiami“ (Mlekodaj, 2019, s. 49). Globalizácia sa považuje za silný zdroj jazykovej štandardizácie, ktorá malé jazyky ohrozuje až na hranicu vyhynutia (Kandler et al., 2010, s. 3855). Napriek takýmto skeptickým hlasom, ktoré internetu pripisujú nivelizáciu jazykovej variantnosti, sa už pred dvadsiatimi rokmi objavili pochybnosti, či internet naozaj vzniká ako jazykovo homogénne médium alebo či je to skôr zbierka osobitných sociolektov, ktorá odráža odlišné zázemie, potreby, zámery a postoje jeho používateľov (Crystal, 2001, s. 6).⁷

⁴ Dostupné na internete: <<https://www.desouttertools.sk/priemysel-4-0/novinky/538/priemyselna-revolucia-od-priemyslu-1-0-az-po-priemysel-4-0>> [Cit. 2020-01-07].

⁵ Ak nie je uvedené inak, vo všetkých citátoch zvýraznila M. G.

⁶ Porov. McLuhanovu konštatáciu „elektromagnetické objavy obnovili simultánne pole vo všetkých ľudských záležitostiach, takže ľudská rodina teraz jestvuje v podmienkach globálnej dediny“ (McLuhan, 1962, s. 31).

⁷ Z toho preňho logicky vyplynulo, že „jedným z cieľov disciplíny, ktorá sa raz možno bude nazývať internetovou sociolingvistikou (alebo dialektológiou), bude určiť, [...] koľko dialektov možno rozlíšiť“ (Crystal, 2001, s. 60–61).

Na začiatku internetu naozaj dominovala angličtina; v roku 2003 bolo až 91 % bezpečných webových stránok na svete v angličtine (Cronin, 2003, s. 14). Na druhej strane však v r. 2001 viac než polovica 147 miliónov používateľov internetu nehovorila po anglicky a v roku 2005 mal ich počet narásť až na dve tretiny (ibid.). Táto disproporcia medzi jazykovou výbavou používateľov a jazykovým kódom internetu nevyústila – ako mnohí očakávali – do unifikácie jazykového kódu tejto globálnej dediny, ale, naopak, do väčšej jazykovej variability. Preto jednotný jazyk internetu ani jednotná internetová kultúra nejestvuje; naopak, skôr existuje množstvo internetových jazykov a subkultúr, medzi ktorými sa používatelia voľne pohybujú (Pokorný, 2010, s. 316).

Dôvodov internetovej jazykovej variability je niekoľko:

1. Predovšetkým je to nedôvera voči „veľkosti“ (angl. *bigness*) a následne návrat k „malosti“ (angl. *smallness*), ktorá sa prejavuje viacerými spôsobmi, vrátane oživenia regionálnych identít, dialektov a tzv. malých jazykov (Mulgan, 1998, s. 100; cit. podľa Cronin, 2003, s. 58). Tento trend sme zachytili v ostatnom čase vo verejných komunikátoch aj na východnom Slovensku, a preto budeme skúmať podoby posilňovania regionálnej identity cez (inter)dialekt.

2. Ďalším dôvodom jazykovej variability internetového prostredia je fakt, že malé internetové komunity budú dávať najavo svoju solidaritu tým, že si „(vedome či nevedome) vytvoria prostriedky identity, z ktorých niektoré budú nejazykové (napr. spoločné vedomosti, osobitá morálka/etika) a niektoré zasa jazykové“ (Crystal, 2001, s. 60). Takéto jazykové prostriedky vytvárania identity nachádzame aj vo východoslovenskom jazykovom prostredí tak v rámci internetovej komunity, ako i mimo nej. Čoraz častejšie sa totiž v internetových prejavoch východoslovenskej proveniencie potvrdzuje, že „internet umožňuje výrazné rozšírenie rozsahu a rozmanitosti jazykov a poskytuje doposiaľ nevídané možnosti pre osobnú kreativitu“ (op. cit.⁸).

Teória jazykov dlhého chvosta a lokalizácia

Ako sme už naznačili, popri globalizačnom a digitálnom skepticizme jestvuje aj presvedčenie, že globalizácia nemusí byť len ohrozenie, ale aj príležitosť pre tzv. **malé jazyky** (*minor languages*) (Cunliffe, 2007; Danetand Herring, 2007, cit. podľa Lenihan, 2017). Koncept **malých jazykov** má blízko k tzv. **jazykom dlhého chvosta** (*long-tail languages*). A hoci dialekt nie je, samozrejme, samostatným jazykom, len jeho varietou, správanie komunikantov v ňom i voči nemu v internetovom prostredí je veľmi podobné správaniu pri jazykoch dlhého chvosta. Bude preto užitočné objasniť, čo sa označuje termínom **jazyky dlhého chvosta**.

Teóriu *long tail* (tzv. **dlhý chvost**) predstavil ešte v roku 2004 Chris Anderson, a to v súvislosti s marketingovými stratégiami (Anderson, 2004). Podľa tejto teórie sa „naša kultúra a hospodárstvo čoraz viac sústreďujú nie na relatívne malý počet tzv. hitov (mainstreamové produkty a trhy) z vrcholu krivky dopytu, ale skôr na veľké množstvo špecifických produktov, ktoré sa nachádzajú takpovediac na chvoste“ (Lenihan, 2017). To v praxi znamená, že „produkty ‚pre masu‘ prestávajú byť zaujímavé, zákazníci sa čoraz viac zaujímajú o produkty a služby ‚šité na mieru‘ svojich individuálnych potrieb“ (Girmanová, 2012), čo má, pochopiteľne, pre firmy a ich marketingové stratégie ďalekosiahle následky.⁹

Teória dlhého chvosta sa nepriamo preniesla aj do oblasti jazyka, takže sa hovorí o jazykoch dlhého chvosta. „Populácie, ktoré nimi hovoria, sa nachádzajú na chvoste v počte frekvenčnej distribúcie hovoriacich všetkých jazykov; akýkoľvek jazyk na chvoste môže

⁸ Výrok je v citovanej publikácii úvodnou poznámkou.

⁹ Azda najlepšie to vystihuje citát jedného z konzultantov hudobného priemyslu Kevina Lawsa: „The biggest money is in the smallest sales.“ – „Najviac peňazí je z najmenších predajov.“ (porov. Carr, 2006).

predstavovať relatívne malý počet obyvateľov, ale spolu všetky jazyky na chvoste môžu predstavovať veľký celkový počet obyvateľov“ (Agiomyrgiannakis – Gutkin, 2014, cit. podľa Lenihan, 2017, s. 5). Množstvo hovoriacich samo osebe nemusí nič znamenať, pre ekonomiku je však oveľa zaujímavejšia kúpna sila tejto populácie. A tak kým kedysi sa jazyky dlhého chvosta vnímali ako ekonomicky nezaujímavé, lebo sa na ne nazeralo ako na izolované, ukazuje sa, že keď sa zrátajú, majú väčšiu kúpnu silu než akýkoľvek veľký jazyk na svete (Kelly, 2004, cit. podľa Lenihan, 2017, s. 5). Preto neprekvapuje, že „takzvané jazyky dlhého chvosta rastú nielen v ekonomickej hodnote, ale takisto aj v obľúbenosti medzi veľkými spoločnosťami, globálnymi značkami a dôležitými webovými stránkami“ (Sargent, 2014, cit. podľa Lenihan, 2017, s. 6). Keď totiž porovnáme relatívnu lacnosť a ľahkosť tvorenia webovej stránky na jednej strane a náklady a ťažkosti získania reklamy v printových médiách v rádiu či v televízii, internet je „ideálne médium pre malé jazyky“ (Crystal, 2001, s. 221). A tak sa – paradoxne – potvrdzuje to, že „digitálna doba posilňuje postavenie mnohých materinských jazykov mimo angličtiny, konkrétne „jazykov dlhého chvosta““ (ibid.).

Na posilňovaní dôležitosti jazykov dlhého chvosta sa podieľa **lokalizácia**, ktorá konkrétne produkty umiestňuje, lokalizuje do cieľového jazykového a kultúrneho prostredia. „Pri lokalizácii sa vezme produkt a spraví sa jazykovo a kultúrne primeraný, náležitý k cieľovému prostrediu (kraj a jazyk), kde sa bude produkt používať a predávať“ (Esselink 2000, s. 3, cit. podľa Declercq, 2011, s. 2¹⁰). Lokalizácia je „zameraná na cieľové publikum, jej cieľom je udomáčniť zdrojový produkt a zastrieť, schovať inonárodnú alebo globálnu *prozreteľnosť*“¹¹ (Declercq, 2011, s. 3).

Lokalizácia sa od prekladu líši v tom, že pri nej „nejde len o to, aby bol produkt dostupný vo forme a v jazyku cieľového trhu. Musí sa prihovárať cieľovému publiku v súlade s jeho kultúrnymi normami a svetonázorom“ (LISA 2005, s. 1, cit. podľa Declercq, 2011, s. 2). Lokalizácia produktov do jazykov dlhého chvosta má viaceré výhody (Eakins – Malinowski, 2020):

1. Výhoda prvého odvážlivca: Na menej lokalizované trhy ešte neprišla konkurencia. Komunity jazykov dlhého chvosta predstavujú príležitosť a prístup k nevyužitým trhom.

2. Lokalizácia do nového jazyka otvára dvere k širšej komunite, ktorá hovorí tým istým jazykom.

3. Aj napriek tomu, že angličtina sa považuje za *lingua franca* dnešnej doby, podľa údajov CSA (Common Sense Advisory)¹² 60 % globálnych spotrebiteľov len zriedka alebo vôbec nenakupuje na stránkach dostupných len v angličtine. Keď sa teda spoločnosť rozhodne osloviť zákazníka v jeho rodnom jazyku, je pravdepodobnejšie, že jej zákazník bude rozumieť – a pravdepodobnejšie, že si produkt tejto spoločnosti kúpi.¹³

Ak teda postuláty o lokalizácii produktov a služieb do jazykov dlhého chvosta uplatníme aj širšie, nielen na samostatné jazyky, ale aj na ich teritoriálne variety, potom z tejto perspektívy môžeme nazerať na posledné snahy o zapojenie nárečia do propagácie produktov a služieb či jeho využitie v internetovom prostredí, ale i mimo neho na východnom Slovensku. S cieľom

¹⁰ Paginácia uvádzaná podľa Declercq, 2011. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/296526200_Advertising_and_Localization> [Cit. 2020-13-07.].

¹¹ V origináli je slovo *providence*, ktoré možno preložiť ako *prozreteľnosť*, hoci významovo adekvátnejšie by v danom kontexte bolo možno slovo *proveniencia* (angl. *provenance*). Nie je jasné, či je to zámer autora alebo lapsus.

¹² *Common Sense Advisory*, teraz premenovaná na *CSA Research*, je organizácia, ktorá vykonáva nezávislý prieskum trhu pre jazykové služby a technologický priemysel. Dostupné na internete: <<https://www.linkedin.com/organization-guest/company/csa-research?challengeId=AQH65B3TxfwwtQAAAXNInw4LnhbCgaE6qNgxAnwJODjsh5aX-UsgEC1TB142MJoL9pKvyJsR38z5YEhKlIaYIMZQeo2vDp-ELBA&submissionId=834c0eee-dc56-2116-b44b-0343d1b64f56>> [Cit. 2020-13-07.]

¹³ Porov. aj Mandelov výrok z úvodu tejto štúdie.

osloviť potenciálnych zákazníkov, ktorí by sa mohli stotožniť s regionálnou jazykovo-kultúrnou identitou obyvateľa východného Slovenska, sa výrobcovia alebo poskytovatelia služieb obracajú na cieľových konzumentov v (inter)dialekte.¹⁴

Na mieste je otázka, do akej miery je toto použitie dialektu/interdialektu vo verejnej komunikačnej sfére internetu apelom na regionálnu identitu obyvateľov východného Slovenska, do akej miery je to recesia, výraz expresivity či snaha zaujať. Pri otázke identity totiž treba pamätať na to, že komunikanti na internete často vytvárajú veľmi odlišný obraz vlastnej osobnosti i kultúrnej a spoločenskej identity než v reálnom svete, hoci tento obraz nemusí byť menej autentický (Pokorný, 2010, s. 316).

Pri zakomponovaní dialektu do obsahu týchto komunikátov sa využíva pretrvávajúca, hoci podľa nášho názoru už slabnúca **diglosia** či **dialektový bilingvizmus**¹⁵ na území Prešovského a Košického kraja. Kým **bilingvizmus** sa chápe ako ovládanie dvoch **komunikačne rovnocenných** kódov, termínom **diglosia** označujeme ovládanie kódov, z ktorých jeden je **funkčne obmedzený** (napr. spisovný jazyk a nárečie) (Sedláková, 2013, s. 69). Tradičná diglosia sa vyskytuje vo všetkých spoločnostiach, ktoré rozlišujú spisovný a nespisovný jazyk (Pokorný, 2010, s. 136). Prvý, nižší jazyk alebo dialekt (tzv. *L*, *low*) je každodenným alebo ľudovým jazykom komunity; druhý, vyšší (*H*, *high*) sa používa v takých doménach ako vzdelávanie či politika (Ferguson, 1959, s. 329). Nižšia varieta *L* má menšiu prestíž¹⁶ a inštitucionálnu podporu a používa sa v neformálnych oblastiach (op. cit., s. 330). Prestíž jednej či druhej variety môže byť zjavná i skrytá a vzájomné postavenie oboch variet sa môže časom zmeniť (Pokorný, 2010, s. 136). Ch. Ferguson spomína aj väčšiu štrukturálnu jednoduchosť nižšej variety *L* (Ferguson, 1959, s. 333–334), ale niektorí proti tomu razantne namietajú (Pokorný, 2010, s. 136).

Okrem termínov diglosia či dialektový bilingvizmus sa na označenie schopnosti aktívne či pasívne používať v komunikácii jednu alebo druhú varietu používa aj termín **individuálny bidialektizmus**, resp. **bivarietizmus** (Múcsková, 2008, s. 177). Bivarietizmus sa vyskytuje pri koexistencii variet (napr. spisovnej a nárečovej) v komunikácii jazykového spoločenstva a miera ovládania variet môže byť u členov spoločenstva rôzna (Múcsková, 2005, s. 225; Múcsková, 2008, s. 177). Termín **bivarietizmus** sa v slovenskom kontexte ukazuje ako priliehavší než anglofónny termín **bidialektizmus**¹⁷. Kým totiž v anglofónnej lingvistike sa akákoľvek forma národného jazyka označuje termínom *dialect* (z pohľadu spoločenskej či štylistickej stratifikácie jazyka), u nás sa v tejto súvislosti etabloval termín **varieta** a termín **dialekt** je vyhradený len pre teritoriálne variety. Rovnako sa termín **bivarietizmus** považuje za vhodnejšie pomenovanie ako označenie **diglosia**, keďže pri diglosii nedochádza k takej výraznej vzájomnej interferencii variet, ako sa to deje v prípade komunikačnej situácie na (východnom) Slovensku (Múcsková, 2008, s. 177).

Keďže typologická charakteristika jazykovej variety použitej v skúmaných textoch nie je jednoznačná, pred samotnou analýzou komunikátov sa bližšie zameriame na chápanie dialektu (nárečia), ale aj iných variet, ktoré vznikli na podklade dialektu alebo obsahujú jeho prvky.

¹⁴ Keďže nemáme k dispozícii exaktné marketingové prieskumy o charaktere vplyvu takejto stratégie, ide o našu hypotézu.

¹⁵ F. Buffa (2007, s. 109) hovorí „o bilingvizme, ktorý sa odzrkadľuje v protiklade ‚po našom‘ a ‚po slovensky‘.“

¹⁶ Ch. Ferguson uvádza, že presvedčenie o tom, že vyšší jazyk či dialekt *H* je o čosi krajší, logickejší, schopnejší vyjadriť dôležité myšlienky, majú predovšetkým hovoriaci, ktorí dialekt/jazyk *H* ovládajú obmedzene“ (Ferguson, 1959, s. 330).

¹⁷ Pri termíne **individuálny bidialektizmus** G. Múcsková (2005, s. 225) odkazuje na prácu P. Trudgilla *Dialects in Contact* (1986).

Forma skúmaných komunikátov – dialekt, interdialekt, mestský dialekt

Nárečie (dialekt) sa definuje ako „územne a funkčne vymedzený štruktúrny jazykový útvar, ktorým spontánne komunikuje autochtónne obyvateľstvo istej oblasti“ (Ripka, 2002, s. 11). Tento územný variant má vlastnú normu a tvorí „komplexnú lingvistickú, historickú i sociologickú kategóriu“ (Ripka, 1999, s. 100). J. Kačala (1999, s. 106) vníma nárečie ako integrálnu súčasť národného jazyka, ako „súbor systémov tvoriacich súčasť supersystému, ktorým je národný jazyk.“

Vzhľadom na nedôslednosti, na ktoré v analýze poukážeme, by sme však pri väčšine skúmaných textov mali hovoriť nie o **dialekte**, ale skôr o **interdialekte**. Názory na interdialekt, jeho existenciu i podobu sú v lingvistickej obci rôznorodejšie ako pohľad na dialekt, bude preto užitočné pozrieť sa na ne bližšie.

J. Muránsky (1967, s. 35) považuje interdialekt za výsledok vzájomného pôsobenia:

1. dvoch alebo viacerých nárečí¹⁸;

2. priameho kontaktu spisovného jazyka a nárečí: „väčšie nárečové oblasti pod tlakom spisovného jazyka prijímajú tie zvukové, tvarové, syntaktické a lexikálne vlastnosti, ktoré najostrejšie kontrastujú s nárečovou podobou“, a menej výrazné rozdiely sa naďalej udržiavajú. Tento spôsob vzniku interdialektu sa vyhodnocuje ako živší a intenzívnejší (ibid.).

V rovnakom čase však na adresu interdialektu zaznievajú aj skeptické hlasy, podľa ktorých „interdialekt ako územne a vnútorne vymedzený útvar **vlastne neexistuje** práve tak, ako reálne neexistujú ani nárečové skupiny a v ich vnútri jednotlivé uzavreté nárečia“ (Štolc, 1967, s. 107). Aj J. Horecký síce predpokladá existenciu nadnárečovej formy, termín interdialekt však podľa neho „zakrýva prenikanie nenárečových prvkov do nárečovej formy“ (Horecký, 1976, s. 293).¹⁹

Naproti tomu s interdialektom už v 60. rokoch počítal F. Buffa, keď písal, že stredná generácia nárečových hovoriacich nahrádza „lokálne zvláštnosti okolitých nárečí znakmi typickými pre tamojší interdialekt (bežne používaný v mestách)“ (Buffa, 2007, s. 109)²⁰. O existencii interdialektu uvažuje aj I. Ripka; ten termínom interdialekt pomenúva „jazykový útvar, ktorý používajú príslušníci tej istej dialektovej skupiny (alebo niekoľkých dialektových skupín) pri vzájomnej komunikácii. Pomer medzi dialektom a interdialektom sa určuje dosť ťažko, pretože tu ide o dve vývinové fázy dialektu“ (Ripka, 1980, s. 229). Podľa I. Ripku interdialekt vzniká ako vyšší útvar pri vzájomnom styku hovoriacich s rôznymi dialektmi, keď mladšia generácia hovoriacich zanedbáva znaky typické pre jeden teritoriálny dialekt, a stierajú sa tak rozdiely medzi jednotlivými dialektmi. Kým dialekt má pevnú štruktúru, interdialekty, ktoré sa utvárajú na nárečovom podklade, túto stabilizovanosť strácajú a vznikajú ako väčšie či menšie celky, ktoré zemepisne nemožno presne ohraničiť (ibid.). I. Ripka zdôrazňuje, že „nárečové útvary (interdialekty a tradičné dialekty) majú pevné miesto v súbore útvarov národného jazyka. Mení sa ich funkčná pôsobnosť, no naďalej ostávajú základnou zložkou spontánnych jazykových prejavov vidieckeho obyvateľstva“ (op. cit., s. 231).

I. Ripka (nepriamo) podáva viaceré možnosti vzniku interdialektu; podľa neho tento nový (v zásade nárečový) útvar buď:

1. charakterizujú nové znaky, ktoré nie sú ani v jednom teritoriálnom dialekte;

2. vznikol miešaním niektorých znakov nižších teritoriálnych dialektov;

3. znaky jedného dialektu s istým dominantným (centrálnym) postavením prešli do jazykových prejavov používaných pri každodennej komunikácii (Ripka, 1980, s. 229).

¹⁸ Uvádza tu príklad vzájomného vplyvu zemplínskeho a sotáckeho nárečia.

¹⁹ J. Horecký pri termíne interdialekt odkazuje na prácu D. Brozoviča (1970), ktorý podľa jeho názoru nedostatočne osvetlil vzťah medzi interdialektom a subštandardom (Horecký, 1976, s. 290).

²⁰ Buffov diskusný príspevok bol publikovaný v r. 2007, ale odznel ešte v roku 1965 na konferencii Hovorená podoba spisovnej slovenčiny a F. Buffa v ňom opisuje stav používania nárečia vo východoslovenských mestách v 60. rokoch 20. storočia.

Na rozdiel od Muránskeho (1967) I. Ripka explicitne neráta s vplyvom spisovného jazyka pri tvorbe interdialektu („nepredpokladá [sa] prenikanie nenárečových znakov do variantnej formy týchto útvarov“; Ripka, 1980). Interdialekt podľa neho netvorí jeden celok, skôr je to niekoľko väčších či menších celkov. Takto aj vyčleňuje východoslovenský interdialekt, ktorý sa vyznačuje o. i. prízvukom na penultime, nedostatkom kvantity, asibilovanými podobami (*dzeci*) a osobitnou výslovnosťou slabičného *l*, *r* (op. cit., s. 230). Ako vidno, I. Ripka charakterizuje východoslovenský interdialekt prevažne na výslovnostnom podklade. Azda aj preto G. Múcsková (2000, s. 187) síce pripúšťa existenciu interdialektu, no priznáva, že „príčiny či okolnosti tohto procesu sú pre nás často zreteľnejšie ako štruktúra a podoba interdialektu samotného“. Interdialekt označuje za vyšší vývinový stupeň regiolektu, ktorý sa na rozdiel od dialektu vyznačuje vysokou mierou variabilnosti (Múcsková, 2005, s. 226). Interdialekt, resp. jeho modifikovanú formu, považuje autorka za súčasť jadra jazykovej situácie na východnom Slovensku (Múcsková, 2014, s. 182).

Existenciu interdialektu, resp. **mestského dialektu**, niekedy nazývaného aj urbanolekt (Pärchišanu, 2014), naznačujú aj sociolingvistické zistenia, ktoré konštatujú, že v „prípade Prešova by sme už dali prednosť formulácii, že táto vrstva obyvateľstva hovorí skôr po prešovsky než po šarišsky, v Michalovciach po michalovsky skôr než po zemplínsky, v Košiciach skôr po košicky než po abovsky. Máme na mysli teda práve mestský jazyk, resp. mestský dialekt, ktorý sa utvoril kombináciou, „živým stykom“ medzi spisovným jazykom, príslušnými nárečiami, príp. aj vplyvom iného jazyka, ak má na danú oblasť vplyv“ (Ondrejovič, 2000, s. 20). Aj D. Slančová a M. Sokolová (1995, s. 133) uvažujú o regionálnych/lokálnych variantoch štandardnej a subštandardnej formy slovenčiny, ktoré sa utvárajú vzájomným pôsobením spisovnej a teritoriálnej variety, „medzi ktorými sa formuje ťažisko bežnej (prevažne hovorenej) podoby komunikácie v meste“.

Ako ukážeme, skúmané komunikáty majú základ, resp. základné črty, nárečové, hoci sa v nich, aj vzhľadom na spracúvanú tematiku, vyskytujú aj spisovné prvky, resp. prvky, ktoré v nárečí nie sú celkom ústrojné, lebo ich pomenovanie nebolo v minulosti potrebné. Takisto v nich pozorujeme aj novší vplyv cudzích jazykov²¹ (angl. *mega*, nem. *gut*), ako sa to konštatuje o mestskom dialekte (Ondrejovič, 2000, s. 20). Nárečie sa teda v skúmaných komunikátoch vyskytuje len veľmi ojedinele v čistej, „ideálnej“ podobe, v akej ho poznáme z opisov tradičnej dialektológie. Preto možno tieto komunikáty označiť termínom *nárečové prejavy*, pomenúvajúc tak fakt, že majú „len“ prevládajúci nárečový charakter (Múcsková, 2005, s. 226).

Výsledkom nahrádzania dialektu interdialektom či mestským dialektom alebo prenikania spisovnej variety do nárečových prejavov je napokon fakt, že pri výskume nárečia (aj na Slovensku) sa dialektológia postupne musí zmierovať s faktom, že už pred sebou nemá autochtónneho používateľa dialektu, ale skôr komunikanta, pre ktorého je dialekt len jednou z viacerých vyjadrovacích možností. Aj v oblastiach, ktoré boli pôvodne vyhradené len pre nárečia a možno ešte pre jednu formu, spisovnú, totiž stúpa počet jazykov, s ktorými musia nárečia „súťažiť“ (Smakman – van der Meulen, 2018, s. 44–45). To vedie často k stavu, že „čoraz viac používateľov nárečia si môže vybrať, či bude hovoriť dialektom alebo ho odmietne, bude ho používať len ‚striedmo‘ alebo si jednoducho osvojí len niektoré identifikačné črty dialektu“ (op. cit., s. 45).

V slovenskom kontexte však tento argument z diachrónneho hľadiska príliš neobstojí a nezdá sa rozhodujúci. Aj v minulosti totiž na Slovensku najmä v mestách celé generácie vyrastali v bilingválnom či trilingválnom prostredí (napr. v kombinácii nemčina – maďarčina – spisovná slovenčina, resp. nárečie) a suverénne používali tieto jazykové kódy (medzi nimi aj

²¹ Vplyv iných jazykov zachytávame, samozrejme, aj v dialekte a aj skôr; tieto konkrétne výpožičky sú však novšieho charakteru.

nárečie) podľa potreby a konkrétnej komunikačnej situácie.²² Prečo aj napriek tomuto historicky priaznivému východisku je dialekt na východnom Slovensku dnes na ústupe?

Dialekt na východnom Slovensku v druhej polovici 20. storočia

Príčin, prečo dialekt na území východného Slovenska postupuje čoraz viac smerom k periférii jazykovej situácie, je niekoľko a v tomto texte ich ani nemáme ambíciu pomenovať komplexne a vyčerpávajúco; naznačíme však pár tendencií, ktoré k tomuto stavu viedli. V časoch, keď bol na Slovensku úradným jazykom cudzí jazyk, bol dialekt ako podoba domáceho jazyka najrozšírenejším prostriedkom bežnej hovorenej komunikácie obyvateľov Slovenska (Múcsková, 2012, s. 12). Potom, čo spisovný slovenský jazyk nadobúda štatút úradného a štátneho jazyka (t. j. po vzniku Československej republiky v r. 1918), dialekt ustupuje z hovorenej úradnej komunikácie (ibid.). Na **vidieku** je však do 50. rokov 20. storočia jeho rola v komunikácii nezastupiteľná, nárečie je pomerne stabilným a úplne prevládajúcim dorozumievacím prostriedkom. V zásade si veľmi dobre zachovávalo svoj pôvodný tvaroslovný i hláskoslovný systém a dosť širokú slovnú zásobu, ktorá súvisela s vtedajším poľnohospodárskym životom (Buffa, 1986, s. 4). V **mestskom** jazykovom prostredí na Slovensku musel dialekt konkurovať nielen spisovnej variete (ktorá sa čoraz viac začala etablovať na školách), ale aj ďalším jazykom, ako bola nemčina či maďarčina. Jeho rola však zostáva výrazná v komunikácii súkromného charakteru.²³ Od konca 2. svetovej vojny však dochádza pod vplyvom výrazných podnetov (urbanizácia, industrializácia, zmeny v skladbe obyvateľstva) k vytlačaniu miestneho nárečia z úradnej i bežnej verejnej komunikácie až do tej miery, že v súčasnosti ostáva komunikačnou doménou nárečia súkromné a neoficiálne prostredie (Múcsková, 2012, s. 12).

Tento proces vytlačania nárečia bol, samozrejme, postupný. Ešte v roku 1967 J. Muránsky skonštatoval, že „[ú]lohu jazykovej komunikácie v najširšom slova zmysle ešte pred dvadsiatimi rokmi plnili v najväčšej miere miestne nárečia“ (Muránsky, 1967, s. 34). Odkazoval tak na povojnové 40. roky 20. storočia. Neskôr počas obdobia komunistického režimu „sa z ideologických príčin neodporúčalo príliš poukazovať na národné fondy a uplatňovať ich v každodennej jazykovednej i kultúrnej praxi [...] bol zámer odvieť pozornosť od domácich jazykových fondov“ (Habovštiak, 1995, s. 56). To by totiž prekážalo oficiálne presadzovanej politickej línii zblížovania slovenčiny s češtinou a vnímalo by sa to ako folklorizácia slovenčiny (ibid.).²⁴ Takéto opatrenia vládnucej moci a jazykovej politiky potvrdzujú, že za zánikom mnohých jazykov (a dodávame, že aj nárečí) nestoja spoločenské a ekonomické aspirácie jeho nositeľov, ale najmä mimoriadne represívna štátna politika minulosti (Pokorný, 2010, s. 150–151). Prechod k spisovnej variete býva totiž motivovaný nielen ekonomickými alebo dorozumievacími potrebami, ale aj prestížou a kultúrnym významom jazyka, ktorý je cieľom jazykového prechodu (ibid.).

Tendencia prenikania spisovného jazyka do nárečového prostredia sa už dávnejšie považovala za „zákonitý a prirodzený dôsledok tej formy národného jazyka, ktorá má celospoločenskú platnosť“ (Muránsky, 1967, s. 36), takže postupná nivelizácia dialektov bola

²² Napr. v súvislosti s pôvodnou jazykovou situáciou v meste Gelnica G. Múcsková (2000, s. 193) spomína bilingválnu diglosiu (nemčina – mantácke nárečie, spisovná slovenčina – spišské nárečie).

²³ Na ilustráciu uvádzame skúsenosť A. Kalinovej (1924 – 2014), ktorá v 20. a 30. rokoch 20. storočia vyrastala v Prešove a jazykovú situáciu v tomto meste hodnotila takto: „Koncom 19. storočia, v časoch silného maďarizačného hnutia, mal Prešov ešte relatívne veľké percento nemecky hovoriaceho obyvateľstva, no maďarizačný tlak išiel proti všetkým menšinám – aj proti nemeckej. [...] Najneskôr od polovice dvadsiatych rokov aj v Prešove prevládala slovenčina, aj keď silno štepená pre mňa krásnym šarišským dialektom“ (Kalinová – Juráňová, 2012, s. 13). Na inom mieste dodáva: „Odkedy sme začali chodiť do školy, veľmi rýchlo sme prešli na slovenčinu. Na gymnáziu sa cez prestávku patrilo hovoriť nárečím, teda po šarišsky“ (op. cit., s. 29).

²⁴ Autor dodáva, že v období komunizmu sa vzťah spisovného jazyka a nárečí hodnotil ako politikum (ibid.).

„dlhodobý – a nie iba jednosmerný – proces“ (Ripka, 1980, s. 231). O niekoľko rokov neskôr však I. Ripka konštatuje, že existencia nárečia je odôvodnená komunikačnými situáciami, v ktorých je nenahraditeľné, preto sa jeho „zánik“ ešte nekoná (Ripka, 1995, s. 51). J. Bosák (1999, s. 228) sa naproti tomu domnieva, že „[v] dôsledku stále sa zmenšujúcej sociálnej základne svojich nositeľov územné nárečia postupne strácajú svoje predchádzajúce postavenie v komunikačných aktoch. Nie je to však priamočiary a rýchly proces.“ Nepopierateľným faktom, na ktorom sa citovaní autori viac-menej zhodujú, však je, že nárečia ustupujú z každodennej komunikácie a „sú dnes nie len regionálne, ale aj sociálne a komunikačne ohraničené, to znamená, že dochádza k zníženiu miery funkčno-komunikačnej zaťažnosti nárečí“ (Múcsková, 2014, s. 184).

A tak hoci sa v 90. rokoch 20. storočia skonštatovalo, že nielen starší, ale aj mladí medzi sebou „s úplnou samozrejmou používajú rodné nárečie, hoci už solidne ovládajú spis. jazyk“ (Buffa, 1995, s. 375), výskum hovorenej podoby komunikácie v Prešove v tom čase odhalil, že „nárečová forma sa vlastne u obyvateľov Prešova v čistej podobe nevyskytuje“ (Slančová – Sokolová, 1995, s. 133–134). Azda aj preto sa v bežnej komunikácii na východnom Slovensku vnímajú ako dominantné tie variety, v ktorých je dialekt prítomný, nie však v čistej, autochtónnej podobe. Ide konkrétne o východoslovenské nárečie v jeho súčasnej modifikovanej podobe, interdialekt a štandardnú varietu slovenčiny s východoslovenskými špecifikami (Múcsková, 2014, s. 183).

Nazdávame sa, že nahrádzanie dialektu interdialektom či mestským dialektom je odrazom dlhšie pretrvávajúcich tendencií v nárečovej komunikácii na území východného Slovenska. Ide o prejav konvergentných tendencií vo vývoji nárečia, ktoré vyústili do zblížovania jednotlivých nárečí a stierania rozdielov medzi nimi, i do zblížovania nárečia so štandardným jazykom (Múcsková, 2012, s. 13). Dôvodov konvergentného procesu je viacero (porov. *ibid.*); jedným z nich je však podľa nášho názoru aj pozorovaná averzia používať nárečie v komunikácii s deťmi od útleho veku (Slančová – Sokolová, 1994, s. 238),²⁵ čím sa narúša kontinuita a medzigeneračné odovzdávanie nárečia. Už starší výskum hovorenej komunikácie v Prešove (Muránsky, 1978) zistil, že v „rodinnom styku so školopovinnými deťmi sa rodičia väčšinou snažia používať spisovnú slovenčinu“ (op. cit., s. 40). Tým sa súčasne potvrdzuje, že hlavným faktorom prežitia jazyka nie je počet hovoriacich, ale to, či sa jazyk odovzdáva ďalšej generácii (Pokorný, 2010, s. 151).

Písomnosť a verejnosť ako určujúce črty skúmaných komunikátov

Na rozdiel od väčšiny citovaných výskumov, ktoré sa sústredili prevažne na ústnu podobu komunikácie, komunikáty skúmané v tejto štúdií možno definovať pomocou niekoľkých určujúcich parametrov: **písomnosť**, **neprítomnosť adresáta** v čase vzniku prejavu a **verejný** charakter.

1. Na **písomné** komunikáty s prvkami nárečia z verejnej komunikačnej sféry sa sústredili už niektoré parciálne výskumy. G. Múcsková (2014) si v nich všíma zmenu statusu nárečia z bežného komunikačného kódu na prostriedok ozvláštnenia. Táto tendencia, čiastočne aj spolu s elektronizáciou komunikácie (sic!) podľa autorky spôsobila, že sa nárečové prvky i nárečie ako celok začína viac uplatňovať aj v ďalších oblastiach verejnej komunikácie (2014, s. 184).

Písomnosť nárečových prejavov je príznaková, keďže nárečie má „výsostne hovorený charakter [...] V nárečiach sa zo štyroch základných jazykovokomunikačných činností primárne

²⁵ Autorky uvádzajú, že „aj tie vekové skupiny, ktoré vo vzťahu k rodičom preferujú nespisovné jazykové variety (hlavne nárečie), v komunikačnom styku s deťmi sa usilujú používať spisovný jazyk“ (*ibid.*). To korešponduje aj so staršími zisteniami J. Šikru (1991) o tendenciách v používaní spisovnej slovenčiny vz. nárečia na východnom Slovensku. J. Šikra pozoroval jasnú deliacu čiaru medzi konverzáciou so staršou generáciou (nárečie) a vlastnou, resp. mladšou generáciou (spisovná forma); dôvod takéhoto správania vidí vo väčšej polarizácii a výraznejšej diglosii na východnom Slovensku v porovnaní s jeho zvyšným územím (op. cit., s. 196).

uplatňujú iba dve, a to hovorenie a počúvanie“ (Ripka, 1999, s. 101). Menej typická písomná podoba súčasne prináša aj otázku dostupnosti a poznania normy zápisu písomných nárečových prejavov, ktorý je pri zápise skúmaných textov problematický. Hoci platí, že nárečia sa „spájajú s ústnou formou komunikácie, takže vo svojom vývoji a použití zvyčajne nie sú obmedzované písomnou normou“ (Smakman – van der Meulen, 2018, s. 37), predsa len i v nespisovných útvaroch, ako sú dialekty, „možno sledovať normatívne potencie“ (Patráš, 1991, s. 199).

Uvedomujeme si však, že analyzované komunikáty nemožno hodnotiť podľa ideálnej normy nárečí. Súčasná dialektológia sa totiž pri terénnych bádaniach nevenuje len „skúmaniu (či hľadaniu) tejto ideálnej normy, ale usiluje sa poznávať aj fungovanie nárečí v konkrétnych komunikačných aktoch“ (Ripka, 1996, s. 20). Ak teda v ďalšej analýze pomenujeme nedostatky v týchto písomných komunikátoch z pohľadu „nárečovej normy“, sme si vedomí toho, že sú len odrazom stavu ovládania dialektu v súčasnej (mladšej) populácii na východnom Slovensku. Rovnako je úroveň zápisu nárečia v týchto komunikátoch dôsledkom nepoznania zásad zápisu nárečových komunikátov laickou verejnosťou. Ako pripomína G. Múcsková (2014, s. 184) vo svojej analýze podobných nárečových komunikátov, „keďže ich autormi sú bežní ľudia bez dialektologických či filologických poznatkov, písaná podoba nárečových textov je veľmi variantná, spontánna a často odráža reflexívne uvažovanie o jazyku, spontánnu systemizáciu nárečovej normy a rôznu mieru uvedomovania/neuvedomovania si dištinktívnych jednotiek štandardnej a nárečovej variety“. Skúmané nárečové komunikáty sa navyše musia vyrovnávať so skutočnosťou, že teritoriálne nárečia „v súčasnosti nemôžu a nemusia plniť všetky spoločenské funkcie, ktoré prislúchajú plnohodnotnému jazykovému útvaru. Ich komunikačná kompetencia má prirodzene obmedzenia“ (Ripka, 1999, s. 104).

Chceme však zdôrazniť, že aj napriek nekonzistentnosti jazykovej formy hodnotíme väčšinu spomínaných projektov pozitívne, ako zámer komunikantov inovatívne uplatniť nárečie v nových komunikačných situáciách²⁶. Kladne treba hodnotiť pragmatický rozmer týchto komunikátov, keďže komunikácii v nárečí prisudzujú istú prestíž, ktorá sa zvyčajne nárečovej variete nepripisuje (Slančová – Sokolová, 1994, s. 238).

2. Ďalším špecifikom skúmaných textov je ich **verejnosť**, ktorá je v opozícii voči súkromnosti. Súkromnosť je typickou vlastnosťou nárečových prejavov, lebo „[p]o vzniku spisovného jazyka sa používanie nárečia definitívne funkčne obmedzilo na oblasť súkromného styku“ (Sedláková, 2013, s. 72). Použitie nárečia vo verejnej komunikačnej sfére je ďalším dôkazom toho, že „dialekty nadobúdajú novú regionálnu či interdialektickú tvár“ (Habovštiak, 1995, s. 54) a dostávajú sa do menej typických prejavov (divadlo, texty piesní, reklama)²⁷ (Ripka, 1995, s. 51).

²⁶ Špecifickosť týchto komunikátov vyplýva aj zo skutočnosti, že čítanie nárečového prejavu môže byť percepčne náročnejšie ako čítanie textov v spisovnej variete.

²⁷ Tu treba spomenúť, že v písomnej podobe sa v súčasnosti dialekt používa v publicistickom štýle, v lokálnej tlači v podobe vtíпов (ako komický výrazový prostriedok). Osobitné postavenie má dialekt v umeleckom štýle, najmä v dráme, ktorá je predisponovaná na použitie nárečia, keďže dramatické texty sa zvyčajne realizujú v ústnej podobe. Nárečie takto používajú napríklad členovia *Levočskej divadelnej spoločnosti* v produkcii *Džabaniny*. Viacero textov je výsledkom intralingválneho prekladu v smere spisovná varieta – nárečie, porov. napr. Tajovského *Ženský zákon* preložený do spišského a zemplínskeho nárečia. Dostupné na internete: <<https://kultura.sme.sk/c/7782338/altbude-raz-spisovna-aj-saristina-by-toten-kazdy-vychodnar-moh-hutoric.html>> [Cit. 2020-13-07.]. Divadlo Jonáša Záborského má na programe hru *Ľapákovci*, adaptáciu známeho románu B. Slančíkovej-Timravy, v nárečovej verzii od Silvestra Lavríka. V šarišskom nárečí je monodráma Milky Zimkovej *Neveľo nás idze, neveľo nám treba*. V zemplínskom nárečí má od r. 1999 v repertoári predstavenia *Kladzanske ľudové divadlo (KLUD)*, napr. *Dze je preceda?! Ceľenovela, Vichodňarske beverľi atď.* Z prozaických textov možno ako príklad použitia nárečia na širšej ploche možno spomenúť knihu *Zemplínske rozprávky – povídky pre dzecočki* (Valal, 2012, v spolupráci s Jozefom Jenčom), román Antona Kreta *Ballabile spod Medzvedzej hlavy* (2015). Intralingválnym prekladom (zo spisovnej variety do spišského nárečia) je aj vydanie štyroch evanjelií – *Evanjelium Ježiša Krista v spišskom nárečí* (2011, preklad A. Kret). Rozsah i obsah týchto

3. Vlastnosť písomnosti súčasne znamená, že **adresát** (zvyčajne) **nie je prítomný** pri vzniku týchto prejavov, čo ich aj odlišuje od tradičnej nárečovej komunikácie (nesprostredkovanej technologickými alebo masovo-komunikačnými prostriedkami), ktorá má ústnu podobu a pri ktorej adresát prítomný je.

Pre neprítomnosť adresáta pri vzniku prejavu bude užitočné pri týchto prejavoch uvažovať o tzv. **referenčnej skupine**, s ktorou sa chce komunikant identifikovať a ktorá nie je prítomná. Komunikanti presúvajú svoju pozornosť z momentálne prítomnej na neprítomné osoby a dochádza k zámerným posunom štýlov (Wolfram – Schilling-Estes, 2005, s. 398). V našom prípade autori skúmaných textov v nárečí prispôsobujú svoj prejav tak, aby sa s ním identifikovala referenčná skupina používateľov nárečia, resp. interdialektu na východnom Slovensku (porov. aj ďalej koncept **štylistickej variácie**, resp. **variácie štýlov**).

Koncepcia akomodácie, striedania/prepínania kódov a ich funkcia v komunikácii

Pri hodnotení nasledujúcich komunikátov sa takisto ukazujú ako užitočné koncepty **prepínania kódov** (*code-switching*), **prechádzania** (*crossing*) a **prejdenia/prijatia** (*passing*)²⁸ (O'Donnell Christoffersen – Shin, 2018, s. 161–162). Kým **prepínanie kódov** sa chápe ako alternácia medzi dvoma alebo viacerými jazykmi v rámci tej istej výpovede alebo konverzácie; **prechádzanie** označuje „použitie jazykových variet, ktoré sú spájané so spoločenskými alebo etnickými skupinami, do ktorých hovoriaci za normálnych okolností nepatrí“ (Rampton, 1999, podľa op. cit., s. 162). Prechádzanie vzniká preto, že ľudia hovoria ako tí, ktorými by chceli byť (Hewitt, 1982, 1986; cit. ibid.). Naproti tomu **prejdenie/prijatie** (*passing*) je „schopnosť byť považovaný za člena inej spoločenskej kategórie, ako je tá vaša“ (porov. Bucholtz, 1995, cit. ibid.). Je to podobný fenomén ako **prechádzanie**, líši sa však tým, že vyžaduje potvrdenie zvonku (O'Donnell Christoffersen – Shin, 2018, s. 162). **Prejdenie/prijatie** je teda akoby vyšším stupňom prechádzania.

Javy v analyzovaných nárečových komunikátoch by sme mohli hodnotiť ako **prepínanie kódov** v smere nárečie → spisovná varieta alebo naopak.²⁹ Na druhej strane úroveň (ne)dodržania nárečovej normy v niektorých nárečových komunikátoch implikuje, že by mohlo ísť o **prechádzanie**, ale i o **prejdenie/prijatie**, keď tí, ktorí nárečie aktívne neovládajú, ho použijú v snahe ukázať svoju regionálnu príslušnosť či v túžbe byť považovaní za členov inej spoločenskej kategórie, ako je ich vlastná. Niekedy sa v tejto súvislosti rozlišuje medzi **prepínaním** a **miešaním kódov**, a to podľa intencnosti/zámernosti tejto zmeny; kým prepínanie kódov je intencné, miešanie je nezámerné (Pokorný, 2010, s. 128–129). Pri analyzovaných komunikátoch sa podľa nášho názoru vyskytujú oba procesy, prepínanie i miešanie kódov.

V tejto súvislosti treba spomenúť aj koncept **akomodácie**³⁰ v **bivarietnej jazykovej komunikácii**, v ktorej popri sebe koexistuje spisovná a nárečová varieta (Múcsková, 2008). Akomodácia nie je úplný prechod z jednej do druhej variety, resp. z jedného do druhého jazyka (ako pri **striedaní kódov**), iba sa pri nej nahrádzajú dištinkatívne prvky jednej variety prvkami druhej variety. Kým **striedanie (prepínanie) kódov** sa vyskytuje skôr pri dvoch rôznych jazykoch v bilíngválnej situácii, ak ide len o variety jedného národného jazyka v bivarietnej situácii, nastáva zvyčajne akomodácia, t. j. nahradenie výberu dištinkatívnych prvkov, nie úplná zámena jedného systému druhým systémom. Podľa G. Múcskovej presná hranica medzi

umeleckých útvarov by vystačil na osobitnú štúdiu, preto sa im v tomto texte bližšie nevenujeme, upozorňujeme však na ich existenciu.

²⁸ Kým termín *prepínanie kódov* je relatívne ustálený, termíny *prechádzanie* a *prejdenie* sú naším vlastným prekladom. Prípadné iné ekvivalenty (*transfer*, *akceptácia* atď.) vnímame ako konotačne zaťažené na označenie akéhokoľvek prevodu (teda prekladu, tlmočenia, intralingválneho prevodu).

²⁹ Porov. ďalej najmä stránku <<https://robimnavychodze.sk>>

³⁰ G. Múcsková pri tomto koncepte odkazuje na prácu P. Trudgilla (1986).

akomodáciou a **striedaním kódu** nejestvuje, no striedanie sa vníma ako krajný typ akomodácie (op. cit., s. 182–183). K akomodácii dochádza pod vplyvom prostredia či osobnosti účastníkov komunikácie (op. cit., s. 176). Bivarietná kompetencia hovoriacich predpokladá akomodáciu rečového správania vo vzťahu k recipientovi a vzájomnú interferenciu oboch variet, čo vedie k zmenám podoby nárečia v prejavoch komunikantov (Múcsková, 2012, s. 13), aké zachytávame aj vo viacerých analyzovaných komunikátoch.

Funkcia skúmaných nárečových prejavov

Pri úvahe o funkcii (inter)dialektu v skúmaných prejavov sa ako potenciálne ponúkajú viaceré motivačné stimuly.

1. Z viacerých funkcií (referenčná, direktívna, expresívna, fatická, metalingvistická či poetická), ktoré má prepínanie kódov (Pokorný, 2010, s. 129), sú v analyzovaných komunikátoch najexponovanejšie:

a) referenčná funkcia, ktorá vyplýva z kompenzácie nedostatku pomenovania, ktoré v jazyku chýba alebo si ňaj hovoriaci nevie spomenúť; **b) expresívna** funkcia zdôrazňujúca vlastnú identitu; **c) fatická**, ktorá je motivovaná zmenou tónu konverzácie (porov. *ibid.*).

2. Prepnutie do dialektovej, resp. interdialektovej formy môže byť v týchto komunikátoch iniciované aj tzv. **štylistickou variáciou**, resp. **variáciou štýlov**, pri ktorej je určujúcim faktorom publikum, ku ktorému hovoriaci hovorí (Bell, 1984, 2001, 2014, cit. podľa Wolfram – Schilling-Estes, 2005, s. 397). Komunikant mení svoj štýl najmä ako reakciu na svoje publikum, ktoré zahŕňa nielen tých, ktorí sú priamo oslovení, ale aj rôznych ďalších účastníkov, ktorí sú oslovení nepriamo (*ibid.*). Najčastejším spôsobom jazykového prispôsobenia sa publiku je konvergencia, keď sa jazyk hovoriaceho stáva podobným jazyku tých, ktorým je jeho prejav adresovaný (*ibid.*).

3. Úsilie jazykovo sa prispôbiť rečovým vzorcom, charakteristickým pre ich recipientov, môže byť motivované tým, že komunikanti túžia po **spoločenskom uznaní** recipientov a námaha spojená s takýmto jazykovým správaním je proporčne nižšia než predpokladaná odmena za takéto správanie (Beebe – Giles, 1984, s. 8, cit. podľa Wolfram – Schilling-Estes, 2005, s. 397).

4. Rovnako môže byť motiváciou snaha o **komunikačnú efektívnosť**, prípadne fakt, že spoločenské normy nediktujú iné rečové stratégie (Coupland, 1988, s. 109).

5. Dôvodom pre použitie nárečia v netradičných kontextoch a komunikačných situáciách môže byť tiež skutočnosť, že niektorí komunikanti „si priam pestujú a stále obnovujú **vzťah k rodnému nárečiu**, študujú ho a propagujú ho. Vidia v tom nielen utužovanie vzťahov s rodným krajom ako ‚užšou vlasťou‘, ale aj návrat k starším, pôvodným hodnotám spojeným s obdobím detstva a formovaním základnej hodnotovej orientácie“ (Kačala, 1999, s. 108). Používanie nárečia môže tiež pôsobiť „ako výraz spoločenskej solidarity s rodinou, priateľmi a pod.“ (Ripka, 1995, s. 51).

Nech už sú motivačné stimuly týchto prejavov akékoľvek, vo verejnej komunikačnej sfére majú „spoločný cieľ – zdôraznenie osobitosti, odlišnosti od ‚prevládajúceho, väčšinového, normálneho...‘ jazykového správania“ (Múcsková, 2014, s. 188). V nasledujúcich úvahách sa teda zameriame na konkrétne prejavy digitálnej jazykovej diverzity vo východoslovenskom jazykovom prostredí. Skúmané komunikáty sme rozdelili do dvoch základných okruhov podľa toho, či sa vyskytujú primárne vo virtuálnom alebo v nevirtuálnom priestore. Toto delenie však nemožno vnímať striktne, viaceré prejavy z nevirtuálneho sveta sa totiž, ako ukážeme, dostávajú aj do virtuálneho priestoru a stávajú sa virálnymi.

A. Nárečové komunikáty vo virtuálnom priestore

Vo virtuálnom priestore má dialekt rôznorodé použitie (napr. na sociálnych sieťach v osobnej i verejnej komunikácii používateľov). V tejto analýze sa sústredíme na použitie

dialektu pri tvorbe obsahu webstránky, čo pre teritoriálnu varietu na Slovensku nie je celkom typické prostredie výskytu. Okrajovo sa naše zistenia dotýkajú aj sociálnych sietí, keďže webstránky a firmy, ktorým patria, majú svoju podporu aj prostredníctvom profilov na Facebooku či Instagrame.

V oblasti tvorby webstránok sme nateraz vystopovali tri tendencie v použití dialektu, resp. interdialektu³¹:

1. webstránka má dve mutácie, je lokalizovaná do spisovnej i do nárečovej variety (napr. projekt kukaj.še);

2. webstránka je len v dialekte, resp. interdialekte (napr. stránky projektov Republika Východu a KLUD – Kladzanske ľudove divadlo);

3. webstránka je v kombinovanej, hybridnej podobe: nárečie a spisovná varieta sa používajú kombinovane v rámci jedného rozhrania (porov. web Robim na vychodze spoločnosti DeutschMann).

1. Webstránka v dvoch mutáciách, spisovnej a nárečovej kukaj.še³²

Príkladov stránky s dvoma mutáciami, spisovnou a nárečovou, v prostredí východného Slovenska je projekt kukaj.še. Autori stránky svoj projekt charakterizujú takto: „*Kukaj.še sme vimišľeli vof ITcity roku pana dvatišic-šidzemnasc. Ani nemušiš placic a možeš še cali dzeň kukac jak **řitajú** motore po **dráhe** abo i jak stoja na mesce kedz je dakdze upchato. I na řes a prirodu možeš kukac, že jak tu krasne na řim Vichodze abo ři ambrelu netreba kedz idzeš vonka. A ře ta hlavne ře snažime informovac že **čo** še dzeje a kus i ukazac že jake šumne mesca tu mame. No a kameri furt **dajaké nové** šturime dze še da abo dze řudze napišu že bi mohli bic.*“³³

Aj keď lokalizácia webstránky nie je prototypické prostredie pre nárečie, autori stránky preložili do nárečovej mutácie aj formulky, ktoré tradične na webovej stránke navigujú, napr. v dotazníku:

- Na jake číslo še ci dovolame (v slovenskej mutácii: *Vaše tel. číslo*);
- Na jaki imej ci možeme napisac (v slovenskej mutácii: *Vaša emailová adresa*);
- Vitrim, čeka še za obrazkami. (v slov. *Vydržte, obsah sa načítava*, pri využití funkcie časozber).

Predpokladáme, že pri lokalizácii tejto stránky do nárečia bola východiskovou spisovná verzia jednotlivých konštrukcií, ktorá je zvyčajnou formou webstránok pre slovenských používateľov internetu. Pri prevode do teritoriálnej variety však autori stránky nepostupovali mechanicky: snažili sa síce o zachovanie sémantiky východiskových konštrukcií, ale použili kolokácie prirodzené pre cieľové nárečie.

Keďže podtitul stránky znie *Žive kameri zos řariša*, predpokladáme, že nárečový text na stránke projektu kukaj.še byť v řarišskom nárečí. V snahe pomôcť pri tvorbe ďalších podobných projektov chceme upozorniť na nekonzistentnosť zápisu nárečia a nedôslednosti v nárečovej mutácii stránky, a to na viacerých jazykových rovinách (zvýraznené tučne aj v texte hore). Ide o chyby:

1. v **zápise** nárečového textu. Tieto chyby vznikli zrejme pod vplyvom ortografickej normy spisovnej slovenčiny. Keďže písomné nárečové komunikáty sú menej časté ako hovorené, komunikanti zväčša nepoznajú pravidlá ich zápisu:³⁴

- zachytávanie vokalickej kvantity (*dráha*; *dajaké nové* – správne *draha*, *dajake nove* bez vokalickej kvantity, ktorá v řarištine absentuje);

³¹ Skúmali sme len stránky východoslovenskej nárečovej proveniencie.

³² Dostupné na internete: <<https://www.kukaj.se/sa/>> [Cit. 2020-14-04.].

³³ Dostupné na internete: <<https://www.kukaj.se/sa/o-projekte/>> [Cit. 2020-14-04.].

³⁴ K dôvodom porov. aj Múcsková (2014, s. 184).

- nedôsledné zaznamenávanie mäkkosti konsonantov *d', t', ň, l'* pred vokálmi *e, i* (napr. *ani* namiesto správneho *aňi*),

- nerozlišovanie sykaviek, zadod'asnového *s* a predod'asnového *š*, v zápise (*nemušiš* – správne *nemušiš*). Takáto ortografická unifikácia môže byť dôsledkom, resp. ďalším prehlbovaním javu tzv. depalatalizácie, ktorá sa odohráva v súčasnosti v šarišských nárečiach a predstavuje zmenu /*š, ž*/ na /*s, ž*/ (Sedláková, 2020, s. 46).³⁵ Za nerozlišovaním by však mohla stáť aj snaha zvýšiť efektivitu čítania nárečového textu.

2. v **morfologických tvaroch** (*pri hoteli Šariš*, správne: *pri hotel'e*); tu sa takisto potvrdzuje, že tvaroslovné odchýlky svedčia „o výraznej tendencii upevňovania sa morfologickej roviny spisovnej slovenčiny v komunikačnej praxi“ (Muránsky, 1978, s. 54).

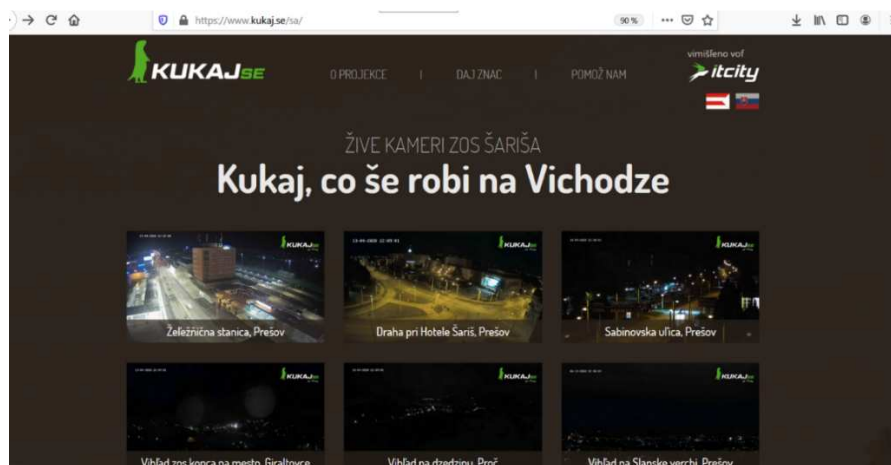
3. v **syntaxi** (*Dze je toto mesco?*, v šarištine je v tomto prípade častá elipsa spony (*Dze toto mesco?*);

4. v lexike, t. j. neústrojné **lexémy** (*čo* – správne v nárečí *co*), v typických kolokáciách (*A co je tam take fajlove?* – v slovenskej mutácii: *Prečo je toto miesto zaujímavé?*; v nárečí by mohlo byť napr. *Čom prave tam?*³⁶).

Nárečový text je v porovnaní so spisovnou mutáciou emocionálne a štylisticky príznakový. Keďže doménou nárečia je primárne ústna komunikácia, pre nárečové pendanty spisovných replík je charakteristická kolokviálnosť (porov. tabuľku 1). Aj napriek týmto lapsusom však možno pokus o nárečovú mutáciu tohto webu oceniť ako úspešnú lokalizáciu webstránky do (inter)dialektu.

Spisovný text na stránke projektu kukaj.še	Nárečový textu na stránke projektu kukaj.še
<i>Spolupráca</i>	<i>Daj znac</i>
<i>Vaša emailová adresa</i>	<i>Na jaki imejl ci možeme napisac</i>
<i>V rámci tohto projektu ti bezplatne prinášame možnosť sledovať dopravnú situáciu na frekventovaných uzloch, pohľady na zaujímavé miesta v šarišskom regióne, ale aj informácie o aktuálnom počasí.</i>	<i>Ani nemušiš placic a môžeš še cali dzeň kukac jak l'itajú motore po dráhe alebo i jak stoja na mesce keď je dakdze upchato. I na ľes a prírodu môžeš kukac, že jak tu krasne na tim Vichodze alebo či ambrelu netreba keď idzeš vonka.</i>
<i>Počet online kamier neustále zvyšujeme aj na základe vašich tipov.</i>	<i>No a kameri furt dajaké nové šturime dze še da abo dze ľudze napišu že bi mohli bic.</i>

Tabuľka 1 Porovnanie ekvivalentných výpovedí v slovenskej a šarišskej mutácii projektu kukaj.še

Obrázok 1 Printscreen šarišskej mutácie stránky projektu kukaj.še

³⁵ A to aj napriek tomu, že v severošarišských nárečiach je vlastnosť predod'asnovosti a zadod'asnovosti dištinkívna: *žid* (*zjedol*) – *Žid*; *perši* (*prvý*) – *perši* (*prsia*) (op. cit., s. 41).

³⁶ Išlo o návrhy na umiestnenie nových kamier.

2. Webstránka v (inter)dialekte

Republika Východu³⁷

Na rozdiel od webu projektu kukaj.še má košická kaviareň/reštaurácia Republika Východu stránku výlučne v (inter)dialekte. Autori stránky zdôvodňujú svoju motiváciu použiť dialekt vo virtuálnom prostredí, odkazujúc na spoločnú identitu komunity na východe Slovenska: „*Republika Východu ňevzňika z odpóru k ostatnim ľudzom, aľe z laski k Vichodu. Mi še zname najľepše, zname, co nam chuci, co šmešne za nas, čomu žijéme. Zato budze Republika virtualnim autonomnim uzemim pre šicke Vichodňare, ale aj ľudze dobrej vol'e. A jak še tota Republika Vichodňarom zabači, otvori Republika nove ambasadi v totich mestach vichodu.*“³⁸

Projekt deklaruje svoju pôsobnosť vo viacerých regiónoch východného Slovenska (porov. zvýraznené názvy krajov), zastrešujúc všetkých východniarov („*Republika Východu vznikla ta ňedavno v róku 2013 a robi šebe uzémne naroki na totje kraje jak Abov, Spiš, Zemplín, Šariš a Gemer. Ňeška ma totu peršu a jednu ambasadu v Košicoch, kdze vita hosci z caleho švéta.*“). Používa však také morfológické tvary, ktoré vo východoslovenských nárečiach nenájdeme (*pre šicke Vichodňare [...] aj ľudze – správne pre šickich Vichodňaroch/Vichodňarou*³⁹ a *ľudzi; na ambasad'e – na ambasadze; mejsto*⁴⁰ – správne *mejsco/mesco; šebe – správne sebe*⁴¹; syntaktické lapsusy (*vzňikla ta ňedavno*). Ide možno o výsledok úsilia vytvoriť unifikujúci kód pre všetkých východniarov⁴², ktorý však potom – celkom pochopiteľne – nivelizuje typické prvky nárečia a text stráca svoju autenticitu vo vzťahu k vyššie spomínanej referenčnej skupine. A hoci platí, že „[m]estské dialekty sú zvyčajne bližšie k širšej jazykovej norme než vidiecke dialekty“ (Smakman – van der Meulen, 2018, s. 37), tvary ako *šebe, mejsto, pre vychodňare a ľudze* sú umelé a nemožno ich stotožniť ani s dialektom, ani so spisovnou varietou.⁴³ Takéto tvary, ktoré sa pôvodne nenachádzajú ani v jednej z variet, sa hodnotia ako **interferémy** a sú výsledkom vzájomného pôsobenia variet v komunikácii (Múcsková, 2008, s. 185). Najčastejšie ide o interferémy lexikálne (*šebe, mejsto*), ale objavujú sa aj morfológické (*pre vychodňare, ľudze*), morfosyntaktické (*vzňikla ta ňedavno*) či fonologické interferémy (porov. ďalej). Citované príklady potvrdzujú premisu, že zmeny v lexikálnom pláne nárečí bývajú najčastejšie, počnúc od jednosmerného rozširovania slovnnej zásoby čerpaním zo spisovnej variety až po nahrádzanie (archaizáciu) nárečovej lexiky ekvivalentmi zo spisovnej variety (Múcsková, 2012, s. 14).

Výrazná prítomnosť interferém v projekte Republiky Východu je trochu paradoxom, keďže jazyk sa v tomto projekte vníma ako podstatný kreujúci prvok identity. Medzi „*Prava občana Republiky Východu*“ patrí totiž aj „*Pravo hutoric jak ci gemba narosla*“. Autori projektu si uvedomujú jazykovú rôznorodosť východoslovenského nárečového areálu, takže sami deklarujú nadnárečový, interdialektový charakter svojho jazyka: „*Mi zname, že Vichod to ňe homogenna krajina. I v totej Bracisláve ňeňi jedno, či šrac ľebo čaja zos Zemplína abo*

³⁷ Podoba názvu na samotnej stránke je výrazne rozkolísaná (*Republika Východu, Republika Východu* atď.), čo dokazujú aj uvádzané citáty zo stránky. V komentároch preto uvádzame tú najčastejšiu, *Republika Východu*. Dostupné na internete: <<https://www.republikavychodu.sk/>> [Cit. 2020-14-04.].

³⁸ V citátoch zo stránky zvyčajne tučne lexémy, ktoré podľa nášho názoru nezodpovedajú norme žiadneho nárečia alebo na ktoré chceme významovo upozorniť.

³⁹ Uvádzame obidva tvary: *pre Vichodňaroch* (napr. Šariš) i *pre Vichodňarou* (východný Zemplín a územie východne od neho).

⁴⁰ Tvar *mejsto* pripomína hybrid medzi nárečovou (zemplínskou) formou *mejsco* a spisovnou formou *miesto*.

⁴¹ Tu možno uvažovať o mäkkostnej hypergeneralizácii (termín D. Slančovej, z emailovej konverzácie, jún 2020).

⁴² Na takúto podobu by bolo možné použiť aj termín *koiné*, ktorým sa niekedy označuje „jazyková varianta, ktorá slouží ako lingua franca medzi ľuďmi hovoriacimi blízkymi dialektami a ktorá postupne stiera nárečnú rozdielnosť“ (Pokorný, 2010, s. 137).

⁴³ Za inšpiratívne konzultácie k autenticosti nárečových tvarov chce autorka poďakovať dialektológom, doc. Petrovi Karpinskému, PhD. a Mgr. Veronike Perovskej, PhD.

Šariša. *Nasprík rovnakému povodu šebe nemuseju rozumec! Naši jazikovedcovja hutáju, jak zrobic jazik, chtori budze dobri pre šicke regijóni. A zos toho dovódu zaklad spisovnej vichodňarčini ňebudze u konkretnim narečju, bo ňechceme zrobic rovnaki kiks jak Štur zos totim joho l'iptovskim narečim. Spisóvna vichodňarčina budze mix šickich nareči. A budze to koňečne jednoduchše: jabluko še hutori rovnako u spišskim, zempl'inskim i šarišskim narečju. To ľem u spisóvnej slovenčine je "jablko"... Šak to ňejdze do piskoch aňi, i kedz idze o jabluko, chtore normalňe do papuľi patri. Aľe indze to budze vecej ceške, bo taki brabeňak (pre Zapadňarov: mrávec) mož buc i bramuška, mračka, ľebo murjanka. Šaľenstvo!*

Aj v tomto prípade to vyzerá na prinajmenšom pomyselný slovenský prototext, ktorého preklad je niekedy mechanický (porov. lexémy *nasprík, jazikovedcovia hutáju, vecej ceške*). Ide o výsledok javu, keď spisovné termíny z odbornej, kultúrnej či politickej oblasti nemajú svoj ekvivalent v nárečí a stávajú sa – po istej adaptácii na fonologickej úrovni – súčasťou nárečovej lexiky ako interferémy lexikálneho a morfológického charakteru (Múcsková, 2008, s. 185).

Súčasťou takejto adaptácie na fonologickej úrovni v projekte Republiky Východu je aj nenáležitá asibilácia tam, kde v nárečí nejestvuje (*Bracisláve*), pričom paradoxne tam, kde k asibilácii v nárečí dochádza, nie je zachytená (*ambasad'ě*). V textoch stránky sa vyskytujú aj prvky mestského dialektu Košíc, resp. spisovnej slovenčiny (*dzivi, kiks, mix*), napr. *Ešči to budze kus trvac*⁴⁴, *aľe do buducnosti chistame paradni vichodňarski dzivi slovňik!*

Autori projektu silno vnímajú aj etnolingvistický rozmer identity: „*Republika daraz ňema ešči preziděnta abo vladu, no na ambasad'ě hosci unikatnimi jedzeňami vichodu šicke Vichodňare, bo to najľepši sposob, jak trimac u Vichodňarov rodni jazik*“. Okrem jazyka sa v charakteristike projektu Republiky Východu pracuje s typickými teritoriálnymi stereotypmi pripisovanými východu Slovenska a tvoriacimi mediálny obraz východniara (nadmerná konzumácia alkoholu, pekné dievčatá, nedostatok pracovných príležitostí), čím sa autori tohto projektu snažia vytvárať vedomie lokálnej identity a regionálnej príslušnosti: „*Republika vipatra jak tota reštauracija, no to mejsto pre stretavaňje Vichodňarov z calej Republíky, ta to utočišče pre kulturu Vichodu, jak to je aj umeňje pic, jak zrobic take šumne dzifčata ľem tak, abo jak žic v krajiňe, dze ňeňi robota, bo šicko porobeno*“. Komický efekt, ktorý má touto formuláciou zrejme vzniknúť, je vybudovaný na miernej hrubosti (*jak zrobic take šumne dzifčata*), negatívnom stereotypu, negatívnom hodnotení častého opilstva i nižšej zamestnanosti na východe Slovenska v porovnaní s jeho zvyšným územím.

Obrázok 2 Interdialekt, resp. jeho imitácia na stránke Republiky Východu

⁴⁴ V (šarišskom) nárečí správne *trimac*.

Tak ako pri stránke projektu kukaj.še pri prihlásení sa na stránke Republiky Východu opäť vo formulári figuruje dialekt (*Jak ce volaju? Jak ce prezivaju? Kdže ši še narodzel*). Niektoré vyjadrenia formulára tak musia byť lokalizované bez toho, aby mali pôvodnú a autentickú oporu v dialekte, čo so sebou nie vždy prináša prirodzené výrazy a vedie pochopiteľne k doslovnému prevodu. Kognitívne funkcie totiž prevzala varieta s vyššou prestížou, t. j. spisovný jazyk (Ripka, 1997, s. 260). V nárečí totiž doposiaľ neexistovala potreba pomenovať isté koncepty a nárečie ani nedisponuje výrazovými prostriedkami, ktoré by v daných komunikačných situáciách vyzneli prirodzene.

Takto sa v texte o ústave Republiky Východu ako ekvivalent termínu *hlava* (vo význame „časť spisu“) používa *gebuľa* (zo spišského nárečia⁴⁵), čo vyznieva komicky; *rihaľi* vo význame „nevšimli si, kašľali“ (*Šicki kodifikatori slovenčini rihali na Vichodňarov*), hoci v nárečí sloveso *rihac* – „kašľať“ nemá kolokviálny význam „nestarať sa o“, ktorý má spisovné sloveso *kašľať na*. Podobne slovo *nasprík* (*Nasprík rovnakému povodu*) je použité v nenáležitom kontexte ako predložka, hoci v nárečí funguje len ako príslovka⁴⁶ (tu skôr správne v nárečí *choc* – napr. *choc pochadzaju...*); podobne *budze kus trvac* (správne *trimac*); podobne *hutaju* (správne *rozmišľaju, mišľa sebe*).

Nazdávame sa, že snaha o univerzálnosť a „panvýchodniarsky“ charakter jazyka Republiky Východu (porov. vyjadrenie *Spisovna vichodňarčina je z'lepeňina šickich originalnich vichodňarskych naréči*.) by nemali viesť k používaniu neústrojných slov a tvarov, ktoré nie sú východoslovenskej nárečovej proveniencie (*muže, šebe, naréči*), napr. „*Šickim Vichodňarom še zaruči sloboda slova al'e iba kedz hutoria spisovne po vichodňarsky. Jak šebe začnu inakše, muže še stac, že dostanu po papuli a ničto na Vichodze im nehelfne*.“⁴⁷ Hoci medzi laickou verejnosťou existuje názor o existencii univerzálneho, „východoslovenského“ dialektu⁴⁸, nazdávame sa, že neprirodzené konštrukcie, ktoré nemajú oporu v reálnej komunikácii, môžu len ťažko spĺňať funkciu apelu na lokálnu identitu komunikantov.⁴⁹

Považujeme za symptomatické, že proti chybám v nárečovej norme sa komunikanti, ktorí dialekt aktívne ovládajú, ohradzujú. Napr. text facebookového statusu: „*Kedže fčeraj šicke zapadňare emigrovali domu na vychod, ~~🚗🚗🚗~~ dali zme im zrobie bilbordi abi znal'i, že še ňemaju po mesce potulovac, al'e sebe domu objednac. ❤️ PS: Šraci davajce pozor pri objednaváňi abi sce ňenapisáli Bracislavsku adresu bo pridze jedzeňe studzene... ☐☐👉*“ používatelia komentovali a označili lexému *studzene* za nenáležitú, navrhujúc aj správne riešenie (*zimne*) (porov. obrázok 3).

Neústrojný a nepravidelný je v texte na stránke Republiky Východu takisto zápis nárečia. Najvýraznejšie sa to prejavuje na prítomnosti znamienka dĺžňa, ktorým sa zrejme naznačuje prízvuk na penultime. Zjavne teda nejde o „relik“ slovenskej kvantity či vplyv slovenčiny, pretože toto znamienko sa nachádza aj na miestach, kde sa v slovenčine nevyskytuje (*odpóru, žijéme, jak ce prezivaju, euróvskich, zazráčna, spisóvnu, Bernólak, Bracisláve, róku, švéta, uzémne, Gal'eria* atď.). Predpokladáme, že jeho použitie môže skôr naznačovať snahu autorov projektu „prinútiť“ percipienta čítať/vnímať text s prízvukom na penultime, pričom pri dvojslabičných slovách je toto vyznačenie navyše redundantné.

⁴⁵ Porov. Ripka (1994, s. 487).

⁴⁶ Porov. Ripka (1994, s. 334). *Nasprík* sa používa vo význame „napriek“ v spojeniach „robiť niekomu napriek“.

⁴⁷ Nárečové slová sú v texte nahrádzané nielen spisovnými, ale aj slangovými slovami (*nehelfne*).

⁴⁸ Porov. napr. anotáciu knihy rozprávok Vichodňarske rospravočki, „napísaných vo východoslovenskom dialekte“, pričom ide o zemplínske nárečie. Dostupné na internete: <<https://www.martinus.sk/?uItem=451515>> [Cit. 2020-06-12.].

⁴⁹ V tejto súvislosti trochu alibisticky vyznieva obhajoba autorov projektu: „*Preto naj še ničto nehňeva, jak šebe duma, že to ňe joho rodne naréče. Radši naj nam napiše, al'ebó dopel'ni slovník na internece, žebi zme mal'i vecej slov do slovníka!*“

Chyby v tomto dialektovom materiáli môžu signalizovať, že jeho autor/autori nie sú rodení hovoriaci, čo znamená, že v tomto prípade ide o tzv. *crossing*, teda **prechádzanie**, ktoré sa definuje aj ako „prechod do iného dialektu (alebo jazyka), ako je váš vlastný“ (Rampton, 1995, 1999; cit. podľa Wolfram – Schilling-Estes, 2005, s. 388). Je takisto otázne, či pri tomto projekte ide o virtuálnu štylizáciu alebo o skutočný stav používania interdialektu v reáli. Ak by šlo len o verziu jazykového kódu prítomnú len vo virtuálnej sfére, nie v reálnej komunikácii v danej prevádzke reštaurácie, mohli by sme uvažovať aj o tzv. **digitálnej diglosii**. Tá sa od tradičnej diglosie líši v tom, že doména, v ktorej sa používa druhá jazyková varieta, je digitálne prostredie a nie reálny svet (Stoker, 2016).

Obrázok 3 Printscreen príspevku na facebookovom profile Republiky Východu s výhradami sledovateľov k použitému nárečovému tvaru

KLUD – Kladzanske ľudove divadlo⁵⁰

Ďalším projektom, ktorý má svoj web výlučne v dialekte, je divadlo KLUD – *Kladzanske ľudove divadlo*. Na rozdiel od projektu Republiky Východu, kde je použitý jazykový kód konštruktom, webstránka umeleckého zoskupenia KLUD má svoj obsah v zemplínskom nárečí.⁵¹ Keďže toto amatérske zoskupenie má v zemplínskom nárečí aj svoje divadelné predstavenia mimo virtuálnej reality, v tomto prípade ide o tradičnú, nie iba digitálnu diglosiu. Azda aj pre charakter diglosie má nárečie použité na tejto webstránke črty autenticity a autochtónnosti.

3. Webstránka v hybridnej, spisovno-nárečovej podobe Robim na vychodze⁵²

Tretím spôsobom využitia nárečia na webovej stránke je jeho kombinácia so spisovnou varietou v rámci jedného webového rozhrania, pričom vzniká hybridný komunikát. Takúto hybridnú, spisovno-nárečovú podobu, má väčšina textu na webe firmy DeutschMann v rámci projektu **Robim na vychodze**. Hybridnosť textu spočíva v tom, že časť informácií formálneho charakteru je v spisovnej podobe a text neformálneho či humorného charakteru je v nárečí,

⁵⁰ Dostupné na internete: <<http://www.klud.cc/>> [Cit. 2020-30-03.].

⁵¹ Svedčia o tom tvary G. sg. adjektív: *novoho* (Co novoho, z druhoho polčasu), tvary L. sg. a pl. s koncovkou *-oj* (o zmiznutim precedoj); L. sg. s predložkou *u* (*bohaim še u nej vežme*).

⁵² Dostupné na internete: <<https://robimnavychodze.sk/>> [Cit. 2020-30-03.].

v tomto prípade zemplínskom⁵³. Na tejto stránke v rámci jedného komunikačného aktu, ba aj v rámci jednej výpovede pozorujeme tzv. kontinuálne prepínanie, resp. akomodáciu, ktorá vedie k výraznej variabilite (Múcsková, 2005, s. 227).

V hybridnej podobe sa spoločnosť DeutschMann aj predstavuje: „*Sme 100% slovenská špedičná firma s viac ako 140 zamestnancami. Sídlime v Trebišove a sme šercom Vychodňare.*“ Hybridnosť textu ilustrujú aj formulácie dôvodov, prečo sa vo firme zamestnať. V spisovnej variete ostávajú tie, kde sa vyskytujú prevzaté slová a termíny; v nárečí sú zasa kódované formulácie, ktoré vyjadrujú všeobecnejšie informácie, porov.:

6 DÔVODOV ČOM U NÁS ROBIC⁵⁴

Ta bo tu ci každi rozumi.

Rodzina še poceši, že ši doma ne'em na Ježiška.

Etika, čestnosť a profesionalita definujú naše vzťahy s klientami⁵⁵, ale aj vnútri firmy.

Máme vlastnú akadémiu vzdelávania, vďaka ktorej napreduješ rýchlejšie.

Z pohľadu pragmatológie sa úsilie priblížiť sa cieľovému adresátovi, zaujať i pobaviť prejavuje aj tak, že k spisovným častiam textu sa pridávajú ustálené nárečové konštrukcie. Funkciou nárečových textov je vnášať do textu komiku a humornú tonalitu.

KOMPLETNÉ ZAŠKOLENIE. *Šicko še da, kedz še sce. Tvoja osobnosť, chuť vzdelávať sa a nadšenie je to najdôležitejšie. Ostatné ťa naučíme.*

KARIÉERNY RAST *Na začiatku to budeš mať ťažké, narobiš še jak... Hodiny školení a vysoké nároky už od začiatku.*

MODERNÉ PRACOVNÉ PROSTREDIE: *„Veríme, že v príjemnom prostredí sa pracuje lepšie. V DeutschManne nájdeš špičkové vybavenie, aby si mohol pracovať čo najefektívnejšie. Vytvárame zázemie, do ktorého sa radi vraciame.“*

U nas neplaci – jak še hutori, že čom na vychodze nit roboty? Bo tu už šicko porobene. U nas roboty bulo i budze, ta budzeš še mac šumne, naj še ci dobre robi.

Podobne aj:

1. *Vyber si pozíciu disponenta alebo obchodníka, na chtovej še už vidziš.*

2. *Prečítaj si text a pod textom klikni na „Prihlásiť sa na pozíciu“ a zodpovedaj na otázky.*

Poodhal' nam zo svojego života kto ši, my še furt cešime, kedz spozname novych ľudzi.

Prilož i životopis s fotku. My ne modelingova agentura, ta ce pitame, normalnu fotku daj, bo nas nezaujima, dze ši bul na dovolenke ani jake maš plavky.

3. *Po pohovore ťa budeme kontaktovať, či ši naš abo ne.*

Náborové slogany apelujú na lokálpatriotizmus potenciálnych uchádzačov o prácu (*Ta dze ši, ket možeš robic doma; VYCHODŇARE, VRACCE ŠE DOMU!*). Autori konceptu tejto špedičnej firmy a jej stránky si dobre uvedomujú lingvistický aspekt identity komunity (*Netrep še do tohto Rakuska, Nemecka, Anglicka.... Tam ci nihto nerozumi, nešmeje še tvojim ftipom. Tu máš rodzinu, partiu, hybaj nazad!*, porov. aj obrázok 4).

⁵³ K takémuto hodnoteniu nás vedú nasledujúce črty zemplínskeho nárečia (podľa Buffa, 1978), ktoré sme na stránke zachytili: systémové použitie predložky *u* v L. sg. (*ňešedziš u kuce, najkrajše obdobie u roku, u živoce*); hláska *o* za pôvodný jer v sufixoch substantív (*rozpravočki*); koncovka v G. sg. adjektív a zámen *-oho*: *od našoho blizkoho*, sporadicky aj lexikálne prvky (*inšak*).

⁵⁴ Aj nadpis celej rubriky je hybridnou kombináciou oboch variet (tu zvýraznené odlišným typom písma).

⁵⁵ Spisovný je tvar *klientmi*.

Obrázok 4 Náborový billboard firmy DeutschMann

V nárečí sú aj ďalšie motivačné slogany zo stránky (*SCEŠ ŠE PRIDAC DO DEUTSCHMANN PARTIE? SCEM ŠE STAC DEUTSCHMANŇÁKOM*), navigačné formuly (*SCEŠ ŠE NAS DACO OPYTAC ABO NAM DAC ZNAC?*). Ako podporné stránky má projekt aj vlastný Blog v nárečí⁵⁶ so sprievodným obrazovým materiálom (porov. obrázok 5) a videospoty,⁵⁷ čím sa dokumentuje, že nejde o jednorazovú, ale o systematickú aktivitu v prospech použitia nárečia ako prostriedku vyjadrenia identity komunity. Použitie nárečia na úkor spisovnej formy sa považuje za dôsledok dlhodobej tradície nárečí ako jedinej formy národného jazyka pri komunikácii, ktorá sa javí používateľom ako bezprostrednejšia a intímnejšia (Muránsky, 1967, s. 36). Preto komunikantom spisovná slovenčina na vyjadrenie niektorých emócií nestačí (Sedláková, 2013, s. 66).

V prípade hybridnej podoby webstránky projektu Robim na vychodze môžeme hovoriť o prepínaní, resp. striedaní kódov (tzv. *code-switching*), pri ktorom hovoriaci prepína medzi dialektmi jedného jazyka alebo medzi jazykmi (Wolfram – Schilling-Estes, 2005, s. 387; O’Donnell Christoffersen – Shin, 2018, s. 161–162, porov. aj vyššie). Prepína sa však nielen medzi varietami, ale menia sa aj registre, resp. štýly, prepína sa medzi hovorovým a odborným registrom.⁵⁸

Obrázok 5 a 6 Dialekt ako súčasť vizuálnych prvkov na blogu projektu Robim na vychodze firmy DeutschMann

Na podobnom princípe hybridnej podoby (spisovná varieta – nárečie) fungujú pravdepodobne aj ďalšie projekty a firmy, ktoré sme buď nezachytili, alebo ich pre totožnosť stratégie použitia nárečia nespomínáme podrobnejšie.⁵⁹

⁵⁶ Dostupné na internete: <<https://robimnavychodze.sk/blog/budzme-mi-same-darunkom-co-najvecej-pocesi/>> [Cit. 2020-30-03.].

⁵⁷ Videoukážka z pohovoru dostupná na internete: <<https://robimnavychodze.sk/pohovor/>> [Cit. 2020-08-09.]

⁵⁸ Rozdiel medzi dialektom a registrom pritom spočíva v tom, že kým „dialekt je jazykovou varietou, ktorá sa spája s konkrétnou skupinou hovoriacich, registre sa definujú ako variety, ktoré sa spájajú s konkrétnymi situáciami použitia“ (Wolfram – Schilling-Estes, 2005, s. 388).

⁵⁹ Jednou z nich je napr. realitná kancelária Benard, ktorá takisto zakomponovala dialekt v podobe heslovitých parentéz, vsuviek, vložených do textu na svojej webstránke <<https://www.benardreality.sk/>> a používa ho aj na

B. Nárečové komunikáty mimo virtuálneho priestoru

Prvky slovenských nárečí nie sú v tradičnej reklame žiadne novum a už skôr sa vnímali ako snaha „upozorniť na obsah netradičnou formou“ (Kralčák, 2008, s. 285). Použitie dialektu v nevirtuálnej reklame však v ostatnom čase nemožno striktne oddeliť od virtuálneho sveta, lebo mnohé prejavy z reálneho sveta sa dostávajú aj do virtuálnej reality, keď sa stávajú **virálnou reklamou** či **merčom**. Rozdiel medzi virálnou reklamou a merčom spočíva v (ne)intenčnosti. Merč je **zámerne** vytvorená séria výrobkov, prislúchajúcich k istej značke. Virálna reklama je per definitionem **neintenčná**, keď sa pôvodne nereklamný komunikát stáva populárnym v internetovom priestore⁶⁰. Dosah virálnej reklamy je ťažko odhadnuteľný, keďže virálny marketing „je ako jeden z mála on-line marketingových nástrojov ťažko merateľný. [...] Aj napriek tomu však pre veľa firiem predstavuje jednu z najnevypočítateľnejších, ale i najúčinnějších foriem on-line propagácie“ (Molnárová, 2011, s. 7).

V súvislosti s reklamnými komunikátmi firiem, ktoré používajú pri svojej prezentácii a propagácii (inter)dialekt, sa do popredia dostáva otázka orientácie týchto spoločností. Z tohto pohľadu sa rozlišuje medzi štyrmi typmi spoločností: **etnocentrická** (orientácia na vlastnú krajinu), **polycentrická** (orientovaná na cudziu krajinu), **regiocentrická** (s regionálnou orientáciou) a **geocentrická** (globálna orientácia). Predpokladá sa, že tieto postoje a orientácia odrážajú ciele a filozofiu spoločnosti a vedú k odlišným marketingovým stratégiám a odlišným plánovacím postupom (Wind et al., 1973, s. 14; cit. podľa Declercq, 2011, s. 7). Predstavené firmy a projekty, v ktorých sa využíva dialekt, majú najmä regiocentrickú, prípadne etnocentrickú orientáciu.

Nico caffè

Prešovská kaviareň **Nico caffè** na nárečových bonmotoch postavila koncepciu oslovovania zákazníkov. Vtipné výroky v (inter)dialekte sú umiestnené na tabuli pred kaviarňou a rovnako sú súčasťou nástennej výzdoby kaviarne. Niektoré sa stali až virálne a šíria sa po sociálnych sieťach, čím spĺňajú kritériá virálnej reklamy.⁶¹ Tá „musí obsahovať silné tvorivé elementy. Môže byť zábavná, šokujúca, alebo dokonca urážajúca. Princípom virálneho marketingu je spoliehanie sa na **samovolné šírenie** informácií medzi ľuďmi. Podstatou je správna forma, ktorá sama o sebe musí byť tak atraktívna, že ho **ľudia začnú sami od seba dobrovoľne šíriť**“⁶² (Molnárová, 2011, s. 7).

Pri týchto sloganoch sú v dialekte aj hashtagy, čo takisto posilňuje dosah teritoriálnej variety, keďže vytvorením konkrétneho hashtagu možno príspevok (fotografiu, video, článok...) zviditeľniť medzi ľuďmi, ktorí sa zaujímajú o podobný obsah⁶³. Slogany kaviarne Nico caffè nie vždy dodržiavajú nárečovú normu, najmä pokiaľ ide o zápis nárečia i lexikálne

reklamných billboardoch (porov. obrázok 13). Realitná kancelária má východoslovenské zázemie, predpokladáme teda, že dialektové prvky majú mať najbližšie k šarišskému nárečiu. Porov. nasledujúci text z úvodnej stránky:

„Martin: „Nevieš za koľko by som mohol predat' byt?“

Ošo z krémy: „Ta ja ne, aľe Feri budze znac.“

Martin: „Aký Feri?“

Ošo: „No šak neznaš, toten co sušidovi predaval dom. Taky šikovny. On ci sto percent pomože.“

Vy ste už počuli o človeku, ktorý všadzi bul, šicke o nim čuli, šicko zna? Keď nie, nevadí. Ste na najlepšom mieste to zmeniť. Ferimu nepovedia inak ako „prízrak“. **Východniarsky prízrak!**“

⁶⁰ Použitie nárečia nie je novinkou ani v iných jazykových spoločenstvách; v nemecky hovoriacich krajinách sa nárečie už dávnejšie využívalo v rozhlasovej a televíznej reklame (Ripka, 1995, s. 52).

⁶¹ O dosahu týchto príspevkov svedčí vyjadrenie baristu kaviarne: „Podľa Viktora majú tieto nápisy úspech preto, lebo boli zamýšľané ľudsky, aby pobavili ľudí čiarka a nie komerčne. Príspevky na Facebooku mali spočiatku 200 – 300 like-ov, no tie najsilnejšie však mali aj 500 000 videní a 3 až 4 000 like-ov“ (Horváth, 2017).

⁶² V citátoch sekundárnej literatúry i v exemplifikáciách ponechávame aj chybné tvary, aby sme zachovali autenticitu a vernosť citovanému zdroju. Ani tu preto neopravujeme: *o sebe – osebe, tak – taká, sami – sami*.

⁶³ Dostupné na internete: <<https://www.ecommercebridge.sk/hashtag-nie-je-pre-kazdeho-kym-ho-pouzijete-porozmyslajte/>> [Cit. 2020-21-04.]

prvky spisovného jazyka (*nabuduce* – správne: *na druhí raz*, *nedokaže* – správne: *ňezna*, *ňeprijemne*, *zo šalki*), resp. subštandardu (*ňeňi*, *kavej*), ktoré sú síce sporadické, ale textu vtlačajú interdialektový charakter.

Ide o interferencie lexikálneho a morfológického charakteru, ktoré do nárečového prejavu vstupujú buď na pomenovanie obsahu, ktorý nárečie pôvodne nemuselo kódovať, alebo signalizujú nedostatočnú jazykovú kompetenciu v nárečí u autorov komunikátov. Potvrdzovalo by sa tak, že v nárečových prejavoch sa presadzujú aj spisovné tvary, ktoré síce majú aj nárečové pendanty, ale tie sa považujú za príliš príznakové (príliš nárečové a archaické), takže sa nahrádzajú spisovnými ekvivalentmi (Múcsková, 2012, s. 14).

Porov.:

Boľa ce oči, ket piješ kavejo? Ta sebe nabuduce viber ližku zo šalki. #Kukajco piješ
Ket chceš bic uspešni, ňestači ci mac& ajfon, ajmek... treba ajrobic. #kecňerobiščichobuc
Šefova mudrosc: Možeš mac nazor, al'e muj. #šefzašmudroval
Daktore ľudze su jak mraki. Ket odejdu, takoj je švet krajši. #ňekukajjakpukavipadňi
Ňeňi haňba sebe ňevipic fajne kavejo každi dzeň, al'e je to ňeprijemne.
Žimna kava nedokaže opravic, co priroda dodžubala.
Naša kavej ci dzvihňe tlak vecej jak tvoja švekra.
Kavej ce ma rada i bez cukru.
Kavej še ce ňepita, dze ši bul, co ši robil fčera, kavej ci rozumi.
Z lasku, to jak s kavej, ket vichladňe, je po šickemu.

Obrázok 7 Ukážka nárečového „sloganu“ umiestnená na tabuli pred kaviarňou Nico Caffé

Na rozdiel od jazykového materiálu v projekte Republiky Východu je však podoba (inter)dialektu v komunikácii kaviarne Nico caffè menej rozkolísaná vo vzťahu k nárečovej norme a interferencie spisovnej variety sú v nej skôr sporadické. Interdialekt je tu konzistentnejší a interferémy, aké sme zachytili v textoch Republiky Východu, sa tu nevyskytujú. Je to možno aj dôsledok toho, že projekt Nico caffè nedeklaruje svoju „jazykovú“ pôsobnosť na celý východoslovenský areál tak, ako ho deklaruje Republika Východu.

Lačni vil'k

Ďalšou prevádzkou, ktorá dialekt používala mimo virtuálneho prostredia, bola prešovská reštaurácia **Lačni vil'k**⁶⁴. Svoju motiváciu pomenovať zariadenie nárečovou lexémou vysvetľoval majiteľ takto: „*Mojim úmyslom bolo humornou formou prezentovať šarišské nárečie a vytvoriť názov, s ktorým sa Prešovčan ľahko stotožní a značku, o pôvode, ktorej nemôžu byť žiadne pochyby*“ (Hudačko, 2016). Aj tu intuitívne autor projektu poukazoval na dôležitosť používania nárečia vo verejných komunikátoch (*prezentovať šarišské nárečie*),

⁶⁴ Reštaurácia už svoju prevádzku ukončila.

pričom názov v nárečí vnímal ako súčasť lokálnej/regionálnej identity ([*názov*], s ktorým sa *Prešovčan stotožní; o pôvode [značky] nemôžu byť žiadne pochyby*).

Podnik propagoval svoju prevádzku desiatimi pravidlami, ktoré boli uvedené v exteriéri budovy, kde sa nachádzal (porov. obrázok 7). Bezchybnosť nárečových tvarov v tomto texte bola podľa nášho názoru dôkazom toho, že autor týchto pravidiel bol pravdepodobne autochtónny hovoriaci: „*Lačni Viľk je zos Prešova a na nič še ňebavi. Sme vichodňare a robime pre vichodňaroch toto, co šmakuje i nam samim.*“ Predpokladáme, že autormi takýchto komunikátov, ktoré nevykazujú znaky interferencie spisovnej variety či prítomnosť interferém, sú ľudia, ktorí si osvojili nárečie v rannom detstve, zväčša v rodinnom prostredí, a preto ich vyjadrovanie v rodnom nárečí je úplne zautomatizované a nevyžaduje od nich žiadnu námahu (Buffa, 1986, s. 7).

Úroveň zápisu nárečia bola v tomto nárečovom prejave takisto veľmi dobrá, zo všetkých analyzovaných projektov zapájajúcich nárečie ju hodnotíme ako najlepšiu. Zápis nárečových tvarov mal len drobné pochybenia v použití ypsilonu (*ňemame žadne mrazaky*), nerozlišovanie medzi zadod'asnovým *ś* a predod'asnovým *š* (*muša* – namiesto *muśa*)⁶⁵, či prepis diftongov (*višmiati* – správne: *višmjati*).

Obrázok 7 Pravidlá reštaurácie *Lačni viľk* zverejnené v exteriéri reštaurácie

Podobnými nárečovými reklamnými sloganmi sa snažia zákazníka osloviť aj ďalšie firmy; tieto prejavy však nemajú systematický, ale skôr okazionalný charakter, napr. *Vipi bo nalato – nalej bo vipito. Pijce ľudze, bo ňebudze* (firma Tokaj Macik); vo variácii *Price ľudze bo ňebudze* (Požičovňa lyží Košice); *Robim co možem. Nebuc šal'eni kopac sam. Co možeme, dovežeme. Robim co še da – i tak nesciham.* (nápis na autách prešovskej stavebnej firmy Ekoprim); *Ňešedz v motoru a hybaj na svah* (lyžiarske stredisko Drienica, porov. obrázok 14).

Merč

Osobitnou kategóriou marketingového využitia dialektu v nevirtuálnom priestore, s presahom do virtuálneho, je tzv. **merč**. Termínom merč (z angl. *merchandise* – tovar) sa označuje oblečenie a módné doplnky s vlastnou potlačou, ktoré youtuberi a influenceri predávajú svojim fanúšikom. Kúpou merču fanúšikovia vyjadrujú svoju náklonnosť k určitej veci, ku kapele, umelcovi, hercovi, značke či modelu tenisiek, aby sa tak odlišili od ostatných.⁶⁶ Merč teda jestvuje v podobe výrobkov istej „značky“ v nevirtuálnom svete, ale vyšiel z virtuálneho prostredia ako značka ľudí vplyvných aj prostredníctvom sledovateľov na sociálnych sieťach a má v ňom aj svoju propagáciu. Merč s prvkami dialektu je výrazom

⁶⁵ K nivelizácii dištinkcie medzi týmito konsonantmi v zápise porov. vyššie.

⁶⁶ Dostupné na internete: <<https://sneakerstenisky.cz/slovnicek-pojmu/co-je-merch/>> [Cit. 2020-24-02.].

kreativity jeho tvorcov a prispieva k budovaniu lingvistickej identity konkrétneho priestoru i tých, ktorí sa k nemu hlásia (porov. obrázok 8 – 12).

Obrázok 8 Merč kaviarne Nico Caffé

Obrázok 9 Detail merču youtuberky I3nik – šicko gut

Svoj merč v dialekte má už spomínaná prešovská kaviareň Nico caffè (nápis na tričkách *Tebe ani žimna kava nepomože, Rad sebe vipijem (kavejo)*, ktorá má aj vlastnú značku kávy s nárečovým názvom *Kavejo*. Prešovské noviny *Ta take town* majú merč s logom *Ajaševera*, ktorý pravdepodobne odkazuje na verš šarišskej piesne *A od Prešova* (konkrétne: *A ja še vera (ňevracim)*). Influencerka *I3nik* kombinuje vo svojom merči formy (košického mestského) dialektu (*dzivé, šicko*) s lexikálnymi prevzatiami (*Mega dzivé, Šicko gut*)⁶⁷. Ďalší z merčov s expresívnym sloganom *Dze še tu šika?* má projekt/kolekcia *HejRup*.⁶⁸ Svoj merč, založený na replikách postáv (*Každy dajaky; Východ, Láska, Pežeži; No co dzivčecu chybi, šak šicko ma.*; porov. obrázok 10), má aj film *Loli Paradička*, a to preto, že tento film je situovaný práve do prostredia východného Slovenska.

Obrázok 10 Merč filmu *Loli paradička*

Obrázok 11 Merč projektu *Ta take town*

⁶⁷ Dostupné na internete: <<https://www.i3nik.sk/sk/i3nik/>> [Cit. 2020-24-02.].

⁶⁸ Dostupné na internete: <https://fanzone.sk/kategoria-produktu/kolekcia-hejrup/page/1/?fbclid=IwAR0DLpaQMcmAJUZfMk8EzJ8EiKBFjWrFrGnRxHOsm7dwnj1Ba_JnLEBlkug> [Cit. 2020-24-02.].

Obrázok 12 šatka z merču HejRup

Obrázok 13 Reklama realitnej kancelárie Benard

Obrázok 14: Reklamný billboard lyžiarskeho strediska Drienica

Záver

Analýza vybraných nárečových prejavov ukazuje viacero trendov v diglosnej, resp. bivarietnej situácii na východe Slovenska. Predovšetkým popri už skôr zistenom ústupe dialektu z hovorenej formy komunikácie (Slančová – Sokolová, 1995, s. 133–134) dialekt výraznejšie preniká do verejných písomných komunikátov, teda do prostredia, ktoré bolo primárne vyhradené spisovnej variety. Motiváciou takéhoto procesu môže byť regiocentrická orientácia firiem a podnikateľov, úsilie o autentickosť či expresivizáciu prejavu. Kopíruje sa tak tendencia, ktorú zachytávame pri lokalizácii produktov a služieb do malých jazykov, resp. jazykov dlhého chvosta s cieľom osloviť referenčnú skupinu hovoriacich, ktorí (prinajmenšom pasívne) ovládajú nárečie. Vzniká tak situácia, že webové lokality, projekty či firmy východoslovenskej proveniencie vytvárajú digitálnu diglosiu, pri ktorej sa často vo virtuálnej sfére uprednostňuje (inter)dialekt a mimo virtuálneho priestoru zasa spisovná slovenčina.

Svojou povahou sú moderné spôsoby použitia foriem na podklade nárečia skôr hybridné, prejavy sú kódované buď vo forme interdialektu, resp. jeho imitácie, alebo v kombinácii nárečovej a spisovnej variety. Interdialektové podoby sú dôsledkom skutočnosti, že formálne čistý dialekt už väčšina mladšej, prípadne ani strednej generácie neovláda dôsledne, a to aj pre absenciu medzigeneračného odovzdávania dialektu. Jednotlivé komunikáty ilustrujú, ako dochádza k akomodácii, prepínaniu či striedaniu kódov (spisovná varieta vz. (inter)dialekt) v rámci jedného prejavu alebo v rámci diglosnej/bivarietnej situácie na východnom Slovensku. Dialektové formy v komunikátoch súčasne dokumentujú snahu hovoriacich o tzv. prechádzaní i prijatí/prejdení (do teritoriálnej variety), ktoré sa spája s prepínaním kódov.

Ak teda vo východoslovenskom jazykovom priestore je aktívna diglosia postupne na ústupe, sledované komunikáty sú prejavom i prostriedkom zvrátenia, resp. spomalenia tohto trendu. Potvrzuje sa tak aj naša východisková premisa, že globalizácia a internetový priestor nemusia nevyhnutne znamenať nivelizáciu jazykovej diverzity, ale miestami a paradoxne aj jej spontánne a jazykovedcami neinštruované posilnenie. Dokazujú tiež, že internet nevzniká ako jazykovo homogénny priestor, ale paradoxne vytvára príležitosť uplatniť práve marginalizované jazykové kódy. Vďaka takýmto inovatívnym spôsobom použitia nárečia na východnom Slovensku bude azda aj v novom tisícročí platiť prorocké konštatovanie, že „[z]ánik dialektu a dialektológie nie je na obzore“ (Ripka, 1999, s. 104).

Literatúra:

- ANDERSON, Ch. (2004): Long tail. In: *Wired*. [Cit. 2020-07-03.] Dostupné na internete: <<https://www.wired.com/2004/10/tail/>>
- BOSÁK, J. (1999): Spisovný jazyk a nárečia – ambivalentnosť ich vzťahu. In: A. Ferenčíková (ed.): *Nárečia a národný jazyk*. Bratislava: Veda, s. 225–229.
- BUFFA, F. (1978): Východoslovenské nárečia. In: J. Mistrík (ed.): *Studia Academica Slovaca 7*. Bratislava: Alfa, s. 43–56.
- BUFFA, F. (1986): O súčasných zmenách v slovenských nárečiach. In: *Slovenská reč*, 51/1, s. 3–10.
- BUFFA, F. (1995): *Šarišské nárečia*. Bratislava: Veda.
- BUFFA, F. (2007): Diskusia k príspevku Eleny Kriakovej: Hovorená podoba slovenčiny v stredoslovenských mestách. In: S. Ondrejovič (ed.): *Hovorená podoba slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca 6*. Bratislava: Veda, s. 109–111.
- CARR, N. (2006): How large is the long tail? [Cit. 2020-01-07.] Dostupné na internete: <<http://www.routhtype.com/?p=475>>
- COUPLAND, N. (1988). *Dialect in use. Sociolinguistic Variation in Cardiff English*. Cardiff: University of Wales Press.
- CRONIN, M. (2003): *Translation and Globalisation*. London and New York: Routledge.
- CRYSTAL, D. (2001): *Language and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DECLERCQ, Ch. (2001): Advertising and Localization. In: K. Malmkjær – K. Windle (eds.): *The Oxford Handbook of Translation Studies*. [Cit. 2020-02-05.] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/296526200_Advertising_and_Localization>
- EAKINS, S. – MALINOWSKI, K. (2020): Localizing Long-Tail Languages. [Cit. 2020-08-09.] Dostupné na internete: <<https://www.lionbridge.com/blog/translation-localization/localizing-long-tail-languages/>>
- FERGUSON, Ch. (1959): Diglossia. In: *Word*, 15 (2), s. 325–340.
- de GALBERT, P. (2019): My Favorite Nelson Mandela (mis)quote. [Cit. 2020-07-12.] Dostupné na internete: <<https://scholar.harvard.edu/pierredegalbert/node/632263>>
- GIRMANOVÁ, Z. (2012): Ako využiť v marketingu Long tail (Dlhý chvost). [Cit. 2020-01-07.] Dostupné na internete: <<http://perpetuumblog.blogspot.com/2012/03/ako-vyuzit-v-marketingu-long-tail-dlhy.html>>
- HABOVŠTIK, A. (1995): Spisovný jazyk a nárečia. In: M. Považaj (ed.): *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Bratislava: Veda, s. 53–57.
- HEINRICH, P. (2018): New presentation of self. In: R. Bassiouney (ed.): *Identity and Dialect Performance. A Study of Communities and Dialects*. Oxford and New York: Routledge, s. 210–225.
- HORECKÝ, J. (1976): Východiská k teórii spisovného jazyka. In: *Kultúra slova*, 10/9, s. 289–294.
- HORVÁTH, J. (2017): V prešovskej kaviarni majú najslávnejšiu tabuľu na Slovensku. Je známa aj za našimi hranicami. [Cit. 2020-01-04.] Dostupné na internete: <<https://sketcher.startitup.sk/v-presovskej-kaviarni-maju-najslavnejšiu-tabulu-na-slovensku-je-znama-aj-za-nasimi-hranicami/>>
- HUDAČKO, L. (2016): V Prešove máme prevádzky, ktorých názov vás hneď chytí za srdce: Žiadna angličtina, ale pravá šariština! [Cit. 2020-07-03.] Dostupné na internete: <<https://presov.dnes24.sk/v-presove-mame-prevadzky-ktorych-nazov-vas-hned-chyti-za-srdce-ziadna-anglictina-ale-prava-saristina-232241>>

- JENČO, J. et al. (2012): *Zemplínske rozprávky – povídočki ňeľem pre dzecočki*. Petrikovce: Vichodoslovenske združenie VALAL.
- KAČALA, J. (1999): Slovenské nárečia v novej jazykovej situácii. In: A. Ferencíková (ed.): *Nárečia a národný jazyk*. Bratislava: Veda, s. 105–112.
- KALINOVÁ, A. – JURÁŇOVÁ, J. (2012): *Mojich sedem životov. Agneša Kalinová v rozhovore s Janou Juráňovou*. Bratislava: Aspekt.
- KANDLER, A. – UNGER, R. – STEELE, J. (2010): Language shift, bilingualism and the future of Britain's Celtic languages. In: *Philosophical Transactions of the Royal Society. Series B*, 365/1559, s. 3855–3864. [Cit. 2020-03-05.] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/47644503_Language_shift_bilingualism_and_the_future_of_Britain%27s_Celtic_languages>
- KRALČÁK, Ľ. (2008): K aktuálnej stratifikácii slovenského národného jazyka a jej dynamike. In: S. Mislovičová (ed.): *Jazyk a jazykoveda v pohybe*. Bratislava: Veda, s. 278–287.
- KRET, A. (2015): *Ballabile spod Medzvedzej hlavy. Román v spištine*. Levoča: Spišská knižnica a MTM
- KRET, A., zost. (2011): *Evanjelium Ježiša Krista v spišskom nárečí*. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo.
- LENIHAN, A. (2017): “Long tail languages”: Investigating the revaluation of minority languages in new media“ Príspevok prednesený na 16. ročníku International Congress of Minority Languages. [Cit. 2020-07-04.] Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/34474519/Presentation_Long_tail_languages_Investigating_the_revaluation_of_minority_languages_in_new_media>
- McLUHAN, M. (1962): *The Gutenberg Galaxy: The making of typographic man*. London: Routledge.
- MLEKODAJ, A. (2019): Vernacular Literature as a Widening Field of Study in Contemporary Dialectology (On the Example of Podhale Region in Poland) In: *Acta linguistica Lithuanica LXXX* 80, s. 45–56.
- MOLNÁROVÁ, L. (2011): *Virálny marketing – nová forma propagácie produktov*. Bakalárska práca. Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. [Cit. 2020-05-05.] Dostupné na internete: <<http://crzp.uniag.sk/Prace/2011/M/A32F19A902464230A21F8007AEC0E142.pdf>>
- MÚČSKOVÁ, G. (2000): Mesto Gelnica a jeho jazyk. In: S. Ondrejovič (ed.): *Mesto a jeho jazyk. Sociolinguistica Slovaca 5*. Bratislava: Veda, s. 184–193.
- MÚČSKOVÁ, G. (2005): K otázke variantnosti a interferencie jazykových systémov nárečia a spisovného jazyka v komunikácii. In: J. Dolník (ed.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 225–235
- MÚČSKOVÁ, G. (2008): Akomodácia v podmienkach bivarietnej jazykovej komunikácie. In: S. Mislovičová (ed.): *Jazyk a jazykoveda v pohybe*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, s. 176–188.
- MÚČSKOVÁ, G. (2012): Nárečie ako dynamická varieta. In: G. Múčková – K. Muziková – V. Wambach: *Praktická dialektológia. Vysokoškolská príručka na nárečovú interpretáciu*. Viedeň: Facultas Verlags- & Buchhandels AG Wien, s. 11–15.
- MÚČSKOVÁ, G. (2014): Vedomá aktualizácia nárečovej variety vo verejných komunikátoch. In: J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak (eds.): *Registre jazyka a jazykovedy (I)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 181–189.
- MURÁNSKY, J. (1967): Spisovný jazyk a nárečia. In: J. Ružička (ed.): *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 34–40.
- MURÁNSKY, J. (1978): Osobitosti hovorenej podoby spisovnej slovenčiny v Prešove. In: M. Novák et al. (ed.): *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*. Roč. 13. Zv. 3. Slavistika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 37–55.
- ONDREJOVIČ, S. (2000): Výskum mestského jazyka – tradície, stav, perspektívy. In: S. Ondrejovič (ed.): *Mesto a jeho jazyk. Sociolinguistica Slovaca 5*. Bratislava: Veda, s. 13–27.
- O'DONNELL CHRISTOFFERSEN, K. – SHIN, N. L. (2018): “You live in the United States, you speak English,” Decían las Maestras. In: R. Bassiouney (ed.): *Identity and Dialect Performance. A Study of Communities and Dialects*. Oxford and New York: Routledge, s. 160–178.
- PÁRCHIŞANU, A. (2014): Urbanolekte in Deutschland. In: *Synergy*, 10/2, s. 310–316. [Cit. 2020-03-07.] Dostupné na internete: <<http://docplayer.org/74496762-Urbanolekte-in-deutschland.html>>

- PATRÁŠ, V. (1991): Exponovanie komunikačných noriem v hovorenej podobe slovenčiny. In: P. Odaloš – V. Patráš (eds.): *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie*. 2. diel. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, s. 198–205.
- POKORNÝ, J. (2010): *Lingvistická antropologie – jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing.
- RIPKA, I. (1980): Miesto dialektov v súbore útvarov národného jazyka. In: J. Ružička (ed.): *Jazykovedné štúdie XV. Horeckého zborník*. Bratislava: Veda, s. 227–231.
- RIPKA, I., red. (1994) *Slovník slovenských nářečí I. A – K*. Bratislava: Veda.
- RIPKA, I. (1995): Vzťah spisovnej slovenčiny a nárečí z aspektu jazykovej kultúry. In: M. Považaj (ed.): *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Bratislava: Veda, s. 46–52.
- RIPKA, I. (1996): Ďalšie smerovanie teritoriálne zameraných výskumov. In: S. Ondrejovič (ed.): *Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca 2*, s. 18–24.
- RIPKA, I. (1997): Kam smeruje dialektológia? In: *Kultúra slova*, 31/5, s. 257–261.
- RIPKA, I. (1999): Dialektika dialektológie. In: A. Ferencíková (ed.): *Nárečia a národný jazyk*. Bratislava: Veda, s. 99–104.
- RIPKA, I. (2002): *Aspekty slovenskej dialektológie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied.
- SEDLÁKOVÁ, M. (2013): Dialekt ako akceleračný a retardačný činiteľ komunikácie. In: I. Hajdučeková (ed.): *V priestoroch jazyka a literatúry*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 63–73.
- SEDLÁKOVÁ, M. (2020): K aktuálnym fonologickým zmenám v šarišských nárečiach (miesto foném /š/ a /ž/ v konsonantickom subsysteme). In: P. Karpinský – V. Perovská (eds.): *Variety jazyka a jazykovedy. K východoslovenským nárečiam v minulosti a dnes*. Fintice: F.A.C.E., s. 38–50.
- SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M. (1994): Variety hovorenej podoby slovenčiny. In: J. Mlacek (ed.): *Studia Academica Slovaca. 23*. Bratislava: Stimul, s. 225–240.
- SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M. (1995): Výskum hovorenej podoby slovenčiny na východnom Slovensku. In: S. Ondrejovič – M. Šimková (eds.): *Sociolingvistické aspekty súčasnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca 1*. Bratislava: Veda, s. 134–143.
- SMAKMAN, D. – van der MEULEN, M. (2018): The elusive dialect border. In: R. Bassiouney (ed.): *Identity and Dialect Performance. A Study of Communities and Dialects*. Oxford and New York: Routledge, s. 35–48.
- STOKER, T. (2016): Talk to the Heart: Localizing Long-Tail Languages. [Cit. 2020-08-09.] Dostupné na internete: <<https://blog.taus.net/talk-to-the-heart-localizing-long-tail-languages>>
- ŠIKRA, J. (1991): Slovenčina v komunikácii v závislosti od sociálnych, situačných a jazykovezemepisných činiteľov. In: P. Odaloš – V. Patráš (eds.): *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie*. 2. diel. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, s. 188–198.
- ŠTOLC, J. (1967): Nárečia, interdialekty, mestský jazyk. In: J. Ružička (ed.): *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 106–108.
- VAŇKOVÁ, I. (2007): *Nádoeba plná řeči*. Praha: Univerzita Karlova v Prahe.
- WOLFRAM, W. – SCHILLING-ESTES, N. (2005): *American English. Dialects and Variation*. 2nd edition. Blackwell Publishing.
- XU, M. – David, J. M. – KIM, S. H. (2018): The Fourth Industrial Revolution: Opportunities and Challenges. In: *International Journal of Financial Research*, 9/2.

Zdroje:

- <<https://www.benardreality.sk/>>
- <<https://www.desouttertools.sk/priemysel-4-0/novinky/538/priemyselna-revolucia-od-priemyslu-1-0-az-po-priemysel-4-0>>
- <<https://dolnyzemplin.korzar.sme.sk/c/6698819/zemplinske-rozpravki-v-nareci-sa-pacia-aj-studentom.html>>
- <<https://www.ecommercebridge.sk/hashtag-nie-je-pre-kazdeho-kym-ho-pouzijete-porozmyslajte/>>
- <<http://www.klud.cc/>>
- <<https://www.kukaj.se/sa/>>
- <<https://kultura.sme.sk/c/7782338/altbude-raz-spisovna-aj-saristina-by-toten-kazdy-vychodnar-moh-hutoric.html>>

<<https://www.linkedin.com/organization-guest/company/csa-research?challengeId=AQH65B3TxfwwtQAAAXNInw4LnhbCgaE6qNgxAnwJODjsh5aX-UsgEC1TB142MJoL9pKvyJsR38z5YEhKIaYIMZQeo2vDp-ELBA&submissionId=834c0eee-dc56-2116-b44b-0343d1b64f56>>
<<https://www.martinus.sk/?uItem=451515>>
<<https://www.republikavychodu.sk/>>
<<https://robimnavychodze.sk/>>
<<https://sneakerstenisky.cz/slovnicek-pojmu/co-je-merch/>>
<<https://www.l3nik.sk/sk/l3nik/>>
<https://fanzone.sk/kategoria-produktu/kolekcia-hejrup/page/1/?fbclid=IwAR0DLpaQMcmAJUZFmK8EzJ8EiKBFjWrFrGnRxHOsm7dwnj1Ba_JnLEBlkug>

Summary

On dialect forms and their current function in Eastern Slovakia in the era of globalisation

The paper examines new ways of employing dialect in public domains in Eastern Slovakia, both on the internet (in terms of digital diglossia) and in small businesses off-line. It challenges the opinion that globalisation and digitalization have a negative impact on the use of small languages and dialects and gives numerous examples of eastern Slovakia dialects used in less traditional discourse, calling into play the theory of long tail languages and the principles of localization. The author also points out the tendency of people to abandon dialect in everyday private communication in favour of Standard Slovak and the weakening of traditional diglossia in the area. Referring to the concepts of language shift, code-switching, crossing and passing, it analyses the reasons as well as consequences of such language behaviour with dialect being often replaced by interdialect (koiné) or standard forms. It addresses the motivation behind using either dialect or koiné in such (con)texts, discussing whether it is the appeal to regional identity, both cultural and linguistic, or rather the means of adding higher expressivity and originality to the utterances. The author concludes that new public domains and written forms of usage might give dialect a fresh start and the hope that in Eastern Slovakia it will not disappear any time soon.

Štúdia vznikla v rámci projektu KEGA 010PU-4/2020 Interaktívna štylistika – analýzy a syntéza. Podnetom na vznik štúdie bola aj účasť na projekte ERASMUS+ Strategic Partnership: Legal Systems and the Evolution of the Profession: Translating and interpreting in diversity.